

PAGINI LITERARE

SUMARUL:

- I. AGÂRBICEANU Vilegiatură
GRIGORE POPA Indemn
ION ȘTEFAN Recucerirea Paradisului
M. BENIUC Miner, Dor, Așteptare, Indoiala bate icuri,
Tunel, Vulturii de foc, Teamă de toamnă
V. BENEȘ Sentimentul consolator și tragic al formeii
plastice
ION CODRIN Vârtejul
C. ANGELESCU Vânturile
TEODOR MURĂȘANU Din poemele lui Ady

CRONICI

IDEI, OAMENI, FAPTE

- GRIGORE POPA, (Scrisori din Paris: Tricentenarul unei cărți). —
V. BENEȘ (Expoziția pictorului Francisc Gáll).

CĂRȚI

- ROMULUS DEMETRESCU, (A. C. Calotescu-Neicu: Sburături; —
Ion Biberi: Oameni în ceață; — C. Munteanu: Cântece pentru fata bă-
trână; — Aron Cotruș: Țară; — George Boldea: Soliloquii, poeme).
CAROL DRIMER, („Cotnarii“ de Elena M. Herovanu).

INSEMNĂRI

- MOISE RADU, (La moartea filosofului Constantin Brunner). —
PAVEL MICU, (Provincialismul și asociațiile scriitorilor). — TEODOR
MURĂȘANU, (Constantin Noica despre „Tineretul cărturar ardelean“. —
Un nou talent epic: Ionel Neamtzu).

PAGINI LITERARE

— ODATĂ PE LUNĂ —

INGRIJITE DE:

V. BENEȘ, M. BENIUC, ROMULUS DEMETRESCU, TEODOR MURĂȘANU, GRIGORE POPA, YVONNE ROSSIGNON

Redactor: TEODOR MURĂȘANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Abonamentul:

In țară, 1 an	Lei 180.—
Pentru autorități, instituții „	300.—
In țară, exemplarul	„ 20.—
In streinătate	dublu

Oricine primește un număr și-l reține, se consideră abonat.

Redacția și Administrația: Turda, Str. Axente Sever, 15

Manuscrisele *nu se înapoiază*. Domnii autori și editori, cari doresc să li se recenzeze volumele sunt rugați să le trimită Redacției.

V I L E G I A T U R Ă

E primăvară în floare: mijlocul lunei Mai. În anul acesta iarna își adunase devreme catrafusele: soarele dogori în April ca'n Iulie. Dădeau astronomii de veste cu iar au izbucnit munții de flacări din sânul astrului vieții și că vor ținea două săptămâni. Luna Mai veni totuși potrivită: cu ploii calde și dese, cu zile luminoase.

Pământul nu se mai vedea din verdeață, pomii din floare.

În grădina la Ananie Olariu, funcționar la administrația financiară, erau trei meri și doi peri. Răspândeau o mireasmă să te scoale din morți.

Nevasta lui Anania, Marina, era femeie dela țară. Cât nu se zbătuse s'o scoată Anania din curțile putrede de vechime în cari afla, deobicei, locuințe ieftine, și în centru. De optsprezece ani, s'au tot mutat dintr'o temniță într'alta, cu tot mai mulți copii după ei.

În sfârșit a dat Dumnezeu de au găsit locuința asta cu trei camere, aici la marginea orașului, cu o leacă de grădiniță, și, în spate, cu întreg hotarul.

Marina, cât ce avea un strop de răgaz, se grăbea în grădina. Respira adânc mireasma dulce, îmbătătoare. Cu mâinile în șolduri largi, privea în zări, peste hotar, ca un căpitan de plaiuri.

A crescut la larg, în hotarul Alunișului, unde își aveau, părinții ei, casa, din moși-strămoși. În zilele întunecate se întreba de multorii: cum a putut-o afla Anania în pustietatea aceea?

Casa și moșia lor erau la șapte kilometri de sat, iar Anania era de loc de-aici din oraș. Om obicinuit, dela părinți, să se mute cu cortul din an în an, și tot prin hrube pentru oamenii săraci.

Într'adevăr, cum va fi aflat-o Anania? Marina, la școală nu umblase, în sat mergea rar, Dumineca, la biserică. În oraș, mergea și mai rar.

Rămâne taina lui Anania și puterea sorții, care face să se întâlnească și deal cu deal, nu numai om cu om.

Demultorii femeea, când îi era lehamite de domnia lui ciuruită de sărăcie, îi zicea:

— Dracu' te-a ajutat să mă găsești chiar pe mine? Nu-mi puteai da pace, acolo în vârful dealului? M'aș fi măritat cu un fecior dela noi, și nu mai intram în zdrențele astea!

Și, când era supărată tare, își plesnea cu palma și-și scutura rochia veche.

Anania nu i-a spus nici odată cum a ajuns să știe de existența ei. Se mărginea să spună dulceag:

— Nime nu se poate feri de soarta lui.

Adevărul e că omul umblase mult să afle o fată cu ceva avere. Idealul lui era să ducă o viață mai ușoară decât părinții săi. Se săturase de vecinicile lipsuri și sfezi din casă!

Și Marina aduse o leacă de avere pe care Anania o schimbă în acții la o întreprindere care făgăduia mult...

Când o fi să fie, ce mai traiu o să ducă el! Capul îi roia mereu de planuri mari, și inima i se umple de dorinți după lucruri la cari nu putea încă ajunge.

Poate tot din dorința de-a aduna, căutase până acum cvartirele celea mai răioase. Deși, era zadarnic! Din leafa lui, nu putea pune de-o parte nimic. Înainte de-a avea spor la salar, cu gradațiile, avea spor în familie.

Marina se adevăra o femeie sănătoasă și harnică. După ce avu copii, simți că din jugul de-acum nu mai scapă, se dădu la brazdă și trăgea întins. Se obicinuisă și în rochie, și să târguiască în piață, zbatându-se și pentru un ban.

Numai cu locuințele nu se putea împăca! Dar acum, din Martie, s'au mutat aici. E prea mulțumită și ea și copiii cari erau presărați aproape prin toate clasele școlilor primare și secundare.

Din Martie până în Mai, Marina întineri la obrazi și la ochi. În colo, era voinică steag, de felul ei, ba dela o vreme, de-atâția copii, se prea lăjise.

Anania sfrijit ca un țâr, părea un copil pe lângă ea.

Numai dumnealui nu fu prea mulțumit, la început, cu noul cvartir, era prea departe de administrația financiară. Dar când văzu cât e de mulțumită nevasta și copiii, nu mai zise nimic.

Uneori, când venea dela slujbă, o afla aici în grădină. Se apropia tiptil — ceea ce nu-l costa mare lucru, fiind ușurel ca șoarecele — și o atingea pe umăr.

— Iți place?

Femeia trăsărea, îl privea cu ochii împăingeniți de depărtări, și nu răspundea.

— Să mai treacă numai câțiva ani, să apuce la câștig mai mare întreprinderea noastră, o să ne facem o casuță la Sovata ori la Borsec, să avem unde merge și noi în concediul de vară!

Când i-a pomenit mai întâi de planul acesta, femeia n'a priceput.

— Ce spui? Unde să ne facem o casuță?

El repetă numele stațiunilor balneare, care Marincii nu-i spusera nimic. Nu mai auzise de ele până acum.

— Adică undeva în loc strein, „zise ea în urmă”. Păi, nu te-ai gândit că ar fi bună o casă aici?

— Și aici vom avea una, se nțelege. Numai să dea Dumnezeu odată bine! Dar și un adăpost de vară nu ne va strica. N'ai idee, tu Marino, cum mă furnică pe mine, când văd cum pleacă toată

lumea la concediu, numai noi clocim de ani de zile, toate verile, aici. Marina ridică din umeri. Cu ce-și bate el capul? Să-și adune bulendrele în fiecere vară cum fac atâția, să umple cufere și să plece! Unde Dumnezeu să tot duc? Poate acolo la Borsec. Dar ce plecă are omul să plece dela casa lui? Nu-și pot face concediul acasă?

Adevărat că el, de când se desprimăvărează, nu mai are pace. De vr'o câți-va ani îi anunță de câteori iau unii și alții concedii, și unde se duc peste vară. Adică de aceia-i tot bate ei capul cu nume de prieteni și de necunoscuți, cari pleacă la dracu' sau la lacu'?

Marina nu-l înțelegea și-l desprețuia pentrucă nutria și el astfel de dorințe, în loc să-și vadă de necazurile de acasă.

Dar niciodată nu dase atât de timpuriu „strechea'n el“, cum zicea nevasta, ca în primăvara asta!

Cum se desprimăvăară devreme, concediile începură de prin mijlocul lui Aprilie.

Anania Olariu nu era un om gol pe dinlăuntru, la care, toată viața se mărginește la tărăboiul ce se face la suprafață. Nu era un simplu ins, care se iea după alții cum credea Marina.

El era robit cu adevărat de idealul unei vieți mai complicate, mai frumoase. Se săturase, din tinerețe, să reducă viața la munca întinsă, care să-i asigure traiul de azi pe mâne. S'a săturat încă din pilda părinților, cari au trăit cinstii dar săraci, trecând prin viață fără nici o bucurie mare. Când au închis ochii ce mângăere au putut avea? Ce-au cunoscut ei din ce este bun și frumos în vieță? Nimic! Au trecut prin lume vecinic cu teama zilei de mâne, uitându-se triști la vârful tălpilor lor, ca vitele.

Anania a fost copleșit de astfel de gânduri încă din tinerețe. Vedea cum alții trăesc mai ușor, cu avere sau salarii mai mari, și cari, cel puțin odată la an, în vacanță, fac un iureș din jugul de toate zilele.

Pismuia de mult și pe cei bogați, și pe cei cu calificăție mai înaltă decât el, și mai bine situați. Ii părea că toți l-au neîndreptățit pe el, că i-au luat o parte din fericirea lui.

Anania Olariu era un revoltat împotriva ordinii sociale, și simpatizase cu socialiștii din fragedă tinerețe. Când ajunse într'o slujbă simpatia ajunse dela distanță, fiindcă se temea să nu-și piardă pita.

Acum nu se mai ducea pela adunări, la manifestații, ci clocea în el toate nemulțumirile și suferințele clasei proletare.

Era, însă, ciudat de-a constata că, din mulțimea acestor suferințe el punea la locul cel dintâi neputința de a pleca și el într'o lună de vară cu familia, la o stațiune climaterică.

El era uscat scândură — e adevărat — poate de vecinicul foc lăuntric ce-l consuma — dar nu era bolnav. Din potrivă mânca vârtos, încât Marina se minuna unde încape în el și ce poate face cu atâta hrană. Și de beut, — la un prilej — nu se da de-o parte. Stânga päharele, și nu se cunoștea nimic pe el, par'c'ar fi băut apă.

Nici nevasta, nici copiii nu erau bolnavi.

Și totuși, neputința asta de-a merge și el, ca lumea, în vile-

giatură, îi întunecă viața, de primăvara până toamna târziu, cât țineau concediile

Anania făcea asemănare între sine și între cei cari plecau.

Cei în posturi înalte, cu salar bun, n'aveau nici o nevoie de concediu. Ce făceau câtă vreme erau în slujbă? Fumau țigări bune, iscăleau, din când în când, câte-o hârtie, și sfădeau pe subalterni.

Ce muncă era asta, pe lângă a lui, opt ceasuri de scris la zi, legat de scaun?

Cei cu salarii mai mici, cari pot merge în concediu, nici unul nu-i mai bun ca el, nici ca pregătire, nici ca putere de muncă. Nici unul nu pune osul ca el. Ar putea foarte bine să-și facă concediul aici în oraș, și să plece el, care are nevoie de răsuflat.

Erau restimpuri când își uita de el, cu ochii închiși, cu condeiul înțepenit. Se închipuia în concediu, la Borsec ori la Sovata, și sorbea din văzduh bucuria petrecerii acolo ca pe-o băutură ametoare. Și trebuie însemnat aici că nu cunoștea celea două stațiuni climaterice decât din nume, ca, de altfel, pe toate celelalte din țară.

De îndată ce venea toamna, el începea să viseze ce va fi la primăvara viitoare. Până atunci, cu siguranță, întreprinderea în care vârase averea Marinei, va aduce atâta venit să-și poată îngădui plăcerea care-l sfânge...

Dar trecură primăverile una după alta, și nădejdea se adeveri-
ri zadarnică.

Anania Olariu se sătura de protestările și filosofia socialistă ce fierbeau în el, și se vedea silit să dea o expresie externă neliniștii și preocupărilor lui launtrice... De aceea se neliniștea în fiecare primăvară, cum băgase de seamă și Marina, și-i împuia urechile cu numele celor ce pleacă în concediu, și a localităților în care se duc.

Dar în primăvara asta „dase strechea în el mai de vreme“.

De multeori se trezia Marina cu el acasă pela doisprezece, pe la unu, și chiar la zece și unsprezece, când legea lui era să părăsească biroul la ora două.

— Să-mi dai să îmbuc ceva la repezeală! spunea cu sufletul la gură, de graba cu care venise.

Dar, ce-i cu tine? întrebă mirată la început nevasta.

— Pleacă cu trenul de douăsprezece domnul director. M'a rugat să-i stau puțin în ajutor.

În altă zi pleca subdirectorul, apoi contabilul general, pe urmă alți și alți slujbași superiori. Până când, la urmă, se deranja și pentru colegi de-ai lui.

Îmbuca repede ce afla, și nu afla mare lucru la vreme nepotrivită, și pleca repede, aproape alergând.

În vreme ce mânca îi dăpâna repede Marinei unde se ducea cel pe care îl însoțea acum, cu cine mergea, ce bagaje ducea, în-cât femeia se crucea.

Când începu să însoțească la gară și pe cunoscuți de-o treaptă cu el, nevasta se mânie.

— Ascultă, Ananie, io n'am știut că mă mărit cu un „trogher“.

— Cum? Ce?

— D'apoi așa! Ce slujbă poți tu face decât să le duci cuferele oamenilor acestora cari pleacă?

Anania se obrinti la obraz ca de călduri repezi.

— Ei!

— Așa este! Te-au văzut și alții cum le cari cuferele la vagon. Te-ai făcut de răs. De aceea să-ți vezi de slujbă și de necazuri. Cu atâtea lipse dela „ofiț“ te vei trezi într'o zi dat afară.

— Dar, cum! Domnul director m'a rugat să-i ajut!

— Directorul e unul ori doi. Dar tu lipsești mereu și pentru oameni de seama ta. Ori apoi, lași slujba veche, și te faci „trogher“. Poate ai câștiga aceiași bani.

Vorba asta-l ustură ca o pleasnă-subțire. De mult era umilit că agonisește așa de puțin.

Omul, se trezi.

Adevărat că era pe la sfârșitul concediilor.

Se trezi ca dintr'o beție.

Căci adevărul nu era acela pe care-l spunea acasă!

Nici directorul, nici subdirectorul nici alții dintre funcționarii cunoscuți sau necunoscuți, nu-l rugaseră să le ajute la plecare, ci el, Anania se îmbia!

Când se convinsese că nici în primăvara asta nu are cu ce pleca din oraș, simți că trebuie să se îmbulzască în cei cari se duceau, și să se lase stăpânit de senzațiile omului care pleacă. Altfel era încredințat că are să i se umfle „bătuca“ n el, și să plesnească.

Așa, începu a se interesa cu înfrigurare la fiecare concediu, unde merge omul, cu cine, ce stațiune e aceea, cât costă, ce lume merge acolo, ce regiune e, ce ape? Ce scălzi? Și nu-i erau destul lămuririle ce le primea în clădirea Administrației financiare! Insoțea pe om pe drum, până acasă, se interesa de bagaje, de tren.

Și fericitul care putea pleca amețit de cap de-atâtea întrebări, răspundea de-avalma, și abia aștepta să scape de scaiu. Fie cărui om, la plecare, îi mai place să-și poată vedea liniștit, singur, s'au cu membrii familiei, de pachetat.

Dar Anania mirosea și-și băga nasul pretutindenea, dornic să fie de ajutor, zicea el.

Nu era însă dorința de ajutor ci o silă lăuntrică, să-și descarce o energie atâtea vreme reținută.

În familiile celor ce plecau nu era bine venit, dar nime nu-l putea scoate din casă. La gară, însă era de folos tuturor.

Dintr'o ochire cuprindea numărul și forma bagajelor unei familii. Putea să tot uite bărbatul sau femeia cu câte cufere și legături au plecat, Anania nu uita.

Dar' ce ochiu ager avea pentru a descoperi vagoanele și compartimentele în care era loc! Abea oprea trenul pe peron, și-l și vedeai cățărât de-o scară, iar peste câteva clipe striga din geamul deschis al coridorului, făcea semn cu pălăria!

Să nu-l dai pentru un corn de țară, pe îmbulzeli ca astea!

Superiorii, colegii, cunoscuții îi erau acum foarte recunoscători. Se grăbeau spre vagon, și până ajungeau ei Anania și umflase pe fereastră, din mâna hamalului, bagajele și le înșira la locul lor.

Oamenii îi mulțumeau, îi strângeau mâna. El își zbicea sudoarea cu o batistă mare, galbenă, și în privirile cari au ars aprinse până acum, se adunau tristeți grele.

Se cobora și pleca repede, uneori cu vr'un slujbaș după el, cerându-i să achite dublu biletul de peron, pe care, în graba mare, uitase să și-l scoată.

Urma o destindere, o moleșală sufletească, până pleca alt cunoscut în concediu.

Scenele se repetară până interveni nevasta, Marina, invitându-l să se facă „trogher“.

Atunci se trezi ca din beție. Simți și drojdii amare în fundul sufletului.

Dar își dădea cu tristețe seama că „fără cheful ăsta“ ar fi plesnit „bătâca“ în el.

Femeea ascultă tâlcuirea lui, cu urechea întinsă. Părea că nu pricepe. Dar ca sfârșit oftă :

— Cei mai nesuferiți bețivi sunt cei ce se 'mbată cu apă rece!

I. AGÂRBICEANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I N D E M N

Indemn rotund s'a limpezit în mine,
Mânându-mă sălbatic spre hotare;
Inmuguresc mai aprig povețele hoinare
În inima buiastră și în vine.
Sunt cel plecat cu fruntea luminată
De brățara stelelor aprinse,
Când tăgăduitoare bolta se desprinsese
Să lumineze a ceea ce ținta mea înaltă.

Nu mă 'ncovoiau în drum, ci mă trudesec
S'ating mirajul prelungind privirea,
Să 'nșepenească patima 'n clipirea
Rotirii mele în vârtej lumesc.
Nu sunt nici zeu, nici profesii nu spun
Să fremete mulțimea 'n așteptare,
Sunt un drumeț cu iască și amnare
Pe drumul unui vis străbun.

În pumnii arși de acele luminii
Port dorul meu și-al celor mulți,
Înfiptă 'n piept săgeata lunii,
În creștet mă răcoresc crinii.

S'ascult cum crește spaima 'n peșteri
Și iarba fiarelor cu jîind
Să o culeg, cu pașii meșteri,
Am fost menit, dar înmiind
Dorințele, am fost cuprins
De dorul lumilor și-a mării
Și greaua geană a depărtării
În fașe albastre m'a încins.

Pescar de vinete și sure podoabe
Vrut-am să mă nasc,
Iar mâinile să-mi fie roabe
Ce herghelia mării pasc
Și 'n ceasul chindiei marine
Să-mi bată 'n nenufar și algă
Norocul prins din unda largă.

Cu buzele răscoapte 'n lungul zilei
Suflat-am nori de purpur în amurg,
Am spânzurat de crește din belșug
Nădejdi crescute una spre piscul datoriei.

Ingenunchiat în umbra teluricului glob,
Am rupt tăcerea nopții cu glasul răsrătit,
Cu ochii plini de murmur de stele, apoi trudit.
Mi-am descifrat ursita într'un sclipit de bob.

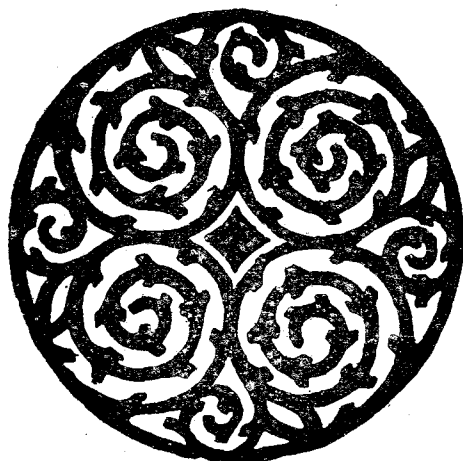
Pe la izvoare limpezi din piatră zămislite
Mi-astâmpăram arsura tâmpelor cu gheață,
Mă răsfățam cu fire crude de verdeață,
Și ascultam crescutul culmilor cănite.

Cu oglinzi vrăjite m'au atras fântâni
Și prin semne albastre un lucefăr,
Le-am unit chemarea în avântul teafăr
Și am stors azurul, bulgăr, între mâni.

Acol' unde pădurea din muguri sângerează
Și timpul întârzie prin flori de mătrăgună
Păraelor ce cântă în coastă-am dat arună
Să 'mprejmuiască cortu-mi sub focul de amiază
Și să-mi aline 'n șopot răcoritor pornirea:
În floarea apei să-i gătească cuib,
Uriasă floare, apoi, din nou să 'mbuib
Largurile ce-mi călesc privirea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

GRIGORE POPA

RECUCERIREA PARADISULUI

Cu oricâtă râvnă ar căuta un prozelit în cărțile sfinte o lozincă, cu flacăra călăuzitoare a căreia să se orienteze sub bolta domoală și sobră a creștinismului, nu cred să găsească alta mai proprie decât lozincă replică (dealtfel, conciziunea îmbracă toată învățătura Mântuitorului) adresată de Iisus lui Toma Necedinciosul, după ce isbutise să-i risipească tardiv îndoiala cu care parase adevărul învierii. Cuvintele ne sunt tuturor cunoscute și trebuie să fi fost pronunțate cu puțină tristețe și întărătare, ca tot ceea ce se rostfește în urma provocării: „Fericiți cei ce n'au văzut și au crezut!” Ceea ce indirect țintuia Iisus pe reversul acestei sentințe, este complacerea în dilemă, rezerva îndărătnică, îndrăgostită de ea însăși, care împinge mintea la o cercetare, o acumulare de probe, la un raționalism excesiv, închis în sine însuși, ca într'un cerc. Apostolul Toma încarnează prototipul raționaliștilor — care nu acceptă miracolul, misterul — în sânul creștinismului. Unui spirit ros de întrebări și deprins să speculeze asupra „necunoscutului” de fapt irevelabil în însăși esența lui, pe care îl reneagă dacă nu-i oferă contraforturi obiective, extrinsece, palpabile, Iisus îi opune credința, — singura temelie trainică, pe care se poate zidi o religie. Și religia noastră se întemeiază pe credința în lucruri, care nu se pot demonstra sau vedea, așa cum înțelegea Toma să le „vadă” — ca orice sceptic, oarecum prin constrângere, prin garanție și probe convingătoare.

Existența creștinismului stă deci în strânsă dependență de credință, — această „dovadă a lucrurilor care nu se văd”, cum a definit-o apostolul Pavel. În regatul creștinismului, excesul raționalismului conduce adesea pe om la o margine de prăpastie, aruncându-l în fața unui vid fără ieșire. Printre coloanele ce susțin religia creștină se reliefează minunea, miracolul, și atâtea alte mistere, pe care rațiunea rece le macină zeloasă, prăbușindu-le plafonul, deoarece nu e în măsură să conceapă și să verifice matematic adevăruri ce nu se pot desghioca, spre a fi comprimate și pipăite. „Dacă s'ar supune totul rațiunii — zice cu deplină dreptate Pascal în „Cugătărilor” sale — religia noastră n'ar mai avea nimic misterios și supranatural. Dacă s'ar lovi de principiile rațiunii, religia noastră ar fi absurdă și ridicolă”. Pascal își întemeiază aceste afirmații pe premiza că numai „inima este aceea care simte pe Dumnezeu, și nu rațiunea”. Prin credință religioasă se înțelege tocmai cuprinderea cucernică a divinității în inimă. Amestecul rațiunii în această conexiune delicată, spirituală, nu poate fi decât anost, sau chiar fatal, pentru că concluziile glaciale către care țintește ea nu sunt în general fasonate decât după o logică discursivă și simplificatoare, în-

gustă. Privite printr'un astfel de binoclu, multe religii apar cu totul absurde. Dar cine se încumetă să urce pe serpentinele încolăcite de burghiul rațiunii? Firește că în primul rând o lume cultă, rafinată. Nu-mi pot închipui că derivația protestantă sub cupola creștinismului ar fi intrunit destui sorți să prindă rădăcini într'un mediu balcanic, în mijlocul unor popoare „sărace cu duhul“. Pe planul intelectual, omul nerafinat expune o docilitate și naivitate puerile.

*

Nu cred să existe în Sfânta Scriptură un alt text mai sintetic, care să reveleze mai integral și concis, cu o pregnanță directă, concepția nucleară asupra vieții a creștinismului, decât cunoscuta „predică de pe munte“, care întruchipează un adevărat catehism, pretându-se ca sigură să indice comportamentul impus omului de idealul creștin. Predica de pe munte constituie de fapt un îndreptar de viață, țesut din principiile normative ce se propun creștinului, pentru a i se redeschide porțile raiului. (În fond, acesta este scopul vieții noastre pământești: recucerirea paradisiului). Cu prilejul acestei predici este se pare pentru prima dată că Iisus se oprește mai mult asupra existenței omenești, asupra traiului nostru mărunț, indicându-i jaloane, spre a urma calea ce duce la Dumnezeu. Ceeace i-a facilitat o circulație întinsă, e desigur faptul că în prima ei parte Mântuitorul atinge o problemă crucială a vieții umane: fericirea.

Nicăeri nu se reflectă mai clar decât în „cele nouă fericiri“ destinul lipsit de grandoare, îmbibat de suferință, — o suferință valorificată, prin faptul că primește un sens, — al omului botezat în Hristos. Fiecare verset e atent să stabilească o linie de demarcație între pământ și împărăția cerească, încercuind destinul pământean al creștinului și enunțând totodată cu o plastică lapidaritate condițiile pentru încetățenirea noastră în cer, condiții din care se țese, modest, adevăratul destin omnesc. Smerenia, curățenia inimii, milostenia, lacrimile, blândețea, insetarea după dreptate și prigoana suferită pentru Hristos, atitudini, care în opoziție cu satisfacerea tuturor poftelor și îmbăierea în plăceri se obțin cu eforturi eroice, jalonează cărarea spinoasă ce conduce în împărăția lui Dumnezeu. Anihilarea expansiunilor cărnii și mortificarea egoismului nostru, în sfârșit realizarea unui spirit monahal în mijlocul lumii, tocmai ceea ce repugnă mai mult naturii umane, — iată miloacele de a ne procura fericirea. Căci fericirea nu ne e dată. Ea trebuie cucerită. Mai mult. Conform predicii de pe munte, fericirea e scoasă din lume și retransată în ceruri, pământului fiindu-i lăsată povara suferinței, pe care ocolind-o aici grijulii, „dincolo“ ne va ocoli la fel fericirea. Prin suferință la fericire, e o deviză ce nu trebuie uitată nici un moment de creștini. Zăvorșirea fericirii în cer și debilitarea virtualităților ei pe pământ constituia de altfel unicul mijloc al Mântuitorului de a ne îndupleca să privim încontinuu în sus, spre Dumnezeu (cu care, avea misiunea, să-l reîmpace pe om), căci în definitiv fericirea este cel mai aurit vis al lumii. Ducând fericirea cu sine, Mântuitorul ne-a legat pentru totdeauna destinul de el. Pământul nu se poate răzvrăti împotriva cerului, fără sacrificiul fericirii și acceptarea infernului.

Sunt între cele nouă fericiri câteva care ne-ar solicita să concedem că totuși omul deține posibilitatea de a face și aici, jos, fericirea să poposească în sufletul său. Privite pe deasupra, unele par să indice o stare prezentă, deși răsplata comportării noastre aici, se trece cu precădere în seama vieții de „dincolo”. S’ar putea explica această concesiune prin ipoteza că oamenii sunt în măsură să atingă o stare de mulțumire cu sine, să capteze un palid reflex al fericirii, odată ce se lasă pătrunși de convingerea că întrunesc efectiv condițiile de a se chema „fiii lui Dumnezeu”. Fiind însă satisfăcut de sine și convins că merită să între în împărăția cerului, omul nu mai aspiră setos la mântuire, își sistează străduințele de de a se înălța, eforturile de a-și expia greșalele, ce însoțesc ca un cortegiu pe om până la moarte. Spre a fi mereu însetat de mântuire și deci nemulțumit de sine, era necesar ca fericirea să fie scoasă din lume. De altfel, Iisus întărește acest adevăr în cele din urmă deschis: „Bucurați-vă și vă veseliți că plata voastră multă este în ceruri”, — îmbărbătează El pe cei ce păzesc (și cine e sigur dacă o face, ca să se bucure?) îndrumările sale. Intemeiați pe un asemenea mesaj, am putea în cele din urmă conchide, că nici „împărăția noastră nu e din lumea aceasta”. Chiar s’a reproșat, și în special ortodoxiei, că sfătuește pe om să renunțe la lume. Totuși „cu tot seriosul ei tragic, propriu împărăției care nu este din lumea aceasta, rămâne în ea loc pentru o mentalitate optimistă, plină de bucuria de a trăi, în limitele existenței terestre...”. Dacă trebuie să spunem că starea monahală e necesară fiecărui creștin, aceasta nu trebuie să însemneze decât renunțare interioară pentru iubirea lui Hristos... Această renunțare face imposibilă atașarea nelimitată la lume”. (S. Bulgakoff: Ortodoxia). Se stabilește astfel un foarte sănătos echilibru moral, care este caracteristic creștinului. Bucuria de a trăi trebuie să-i fie infuzată tocmai de perspectiva de a putea suferi pentru iubirea lui Hristos, așa cum și El a suferit în infinita-i dragoste pentru omenire.

*

Recompun adesea pe scena închipuirii, pateticul tablou al momentelor înălțătoare, depănate odinioară pe muntele din apropierea lacului Ghenizaret, în Galileia. Urcat pe un promontoriu, pentru a putea să domine cu ochii mulțimea din jur, Iisus privește în depărtare (fericirea e totdeauna înainte, departe), calm, cu blândețe ocrotitoare, dar și cu puțină solemnitate, căci este pătruns de gravitatea momentului, știe că predica, pe care o va rosti în această zi, va angaja lumea sub roțile unui destin, care îi va solicita un lanț neîntrerupt de sacrificii. Va pleda pentru blândețe și milostenie, deci indirect o sterilizare a egoismului, tocmai sacrificiul cel mai dificil pentru om, mai repugnant chiar. Ba va rosti cuvinte cu înțelesuri uluitoare, revoluționare. Sărăcia va fi prefăcută în adevărata bogăție, lacrimile în bucurie, iar pământul va fi predat ca moștenire celor blânzi și sustras brațului celor violenți. În față, sau poate de jur împrejur, o lume imensă și pestriță, ca strânsă dintr’un mare bazar de oraș colonial, — dar mai ales o lume asuprită de soartă,

pentru că aceasta e de obicei mai dispusă să asculte, sperând să i se facă promisiuni surăzătoare, — așteaptă transfigurată de curiozitatea de a auzi ce noutăți surprinzătoare va declara Învățătorul, sancționându-le ca adevăruri inextricabile: Adevăr zic vouă... Fiul Omului pare dispus să rostească o predică mai lungă decât de obicei. Chiar spusese în taină ucenicilor în ajunul zilei că acum va destăinui lumii rostul coborîrii lui pe pământ; că are misiunea să întemeieze o viață nouă, să convingă pe oameni să se desbare de cele lumesti, deși trăiesc între ele. Deodată, glasul său argintiu prinde să izvorască ponderat, captivând dela început interesul imensei masse auditoare, al cărei zumzet se transformă ca la comandă într-o liniște clară. Învățătorul vorbește despre fericire! „Fericii sunt” — începe Iisus și prin inimile tuturor străbate un fior, ca un curent ce le retează suflarea pe buze — „cei săraci cu duhul” — și făcând abstracție de adausul ce împrumută aici un sens spiritualizator sărăciei, o interiorizează, mulțimea exultă, pentru că aproape toți sunt săraci, — „căci a acelora este împărăția cerurilor”, — continuă Fiul Omului, sporind la paroxism și transformând în delir bucuria oamenilor, care-i sorb cu nesaț cuvintele de pe buze. Au sperat întotdeauna șovăitori într-o altă viață, mai puțin aspră, — ei, înglodiiți în nevoi și dureri — în care tronează integră fericirea vișată, și iată că acest tânăr ciudat, urit de farisei și suspectat de ei toți, le pecetluște speranța. Cuvintele curg mereu, ca un leac, turnate parcă anume pentru a le alina durerile, pentru a-i mângăia... Fericii sunt cei ce plâng, cei ce flămânez și însetoșează, fericii sunt cei prigonii... Toți plâng, toți flămânez și sunt prigonii, în mod real, cotidian. Hristos a fost acum pe deantregul de partea celor obidiți, a celor sărmani, cărora le-a făgăduit cu exclusivitate fericirea: astfel l-au înțeles ei, și îl înțeleg încă, foarte mulți, — oameni practici, care nu se prea gândesc la moarte, la mântuire — până astăzi. Căci s'a greșit insistent, crezându-se că durerea, prigoana, răbdarea prin sine sunt hotărîtoare, pe când Iisus punea accentul pe atitudinea spirituală, pe care o luăm în fața lor.

*

S'a spus că credința naște din înțelegere. Firește că întrucât este vorba de o credință religioasă, nu i se poate presupune ca ferment decât o înțelegere afectivă, și nu pe cale rațională, speculativă. Raționalismul derivă din îndoială, pe care Iisus a pus-o la index.

Iisus, — cel mai genial pedagog al tuturor timpurilor, cum i s'a zis în unele cercuri mirene, — a intuit dela început adevărul că o învățătură ce se adresează sufletului omenesc, găsește un teren mai favorabil încolțirii în păturile de jos ale omenirii, mai puțin sceptice, așîșând rezerve derizorii, și care prin prospețimea lor mereu reînviată, se pretează unui entuziasm împins până la incandescență. Spre a fi însă priceput de poporul de rând, sau cel puțin pentru a-i câștiga încrederea și iubirea, trebuie să recurgi, propovăduindu-i învățătura cea nouă, nu la expuneri abstracte, inaccesibile, ci la imagini imbinat din elementele vieții lui de fiecare clipă,

căroră să le acorzi o valoare simbolică, figurată, cât mai ușor descifrabilă. Jonglarea cu simboluri este comună poporului. Iisus știa că „spre a fi înțeles de oamenii simpli (între cari trăia), trebuie să întrebuițeze cuvinte ce desemnează lucrurile pe care le mănuesc zilnic. Chiar ceea ce depășește aceste lucruri, nu e înțeles de toți oamenii, decât prin comparație cu ele, prin analogie“. (François Mauriac: *Viața lui Iisus*). De sub zăbranicul unor asemenea înfățișări familiare, poporul simplu desprinde mai ușor adevărul. Și procedând în chipul acesta, Iisus mai conta pe avantajul de a deveni obscur adversarilor, de care se ferea, prin aspectul parabolilor sale îngreuiat de concret rebarbativ pentru mintea rafinată a fariseilor.

Dar vulgul rămâne de obicei la concretul imaginii, la suprafața ei, fără a se mai osteni să-i mai desghioace înțelesurile figurative, pe care le denaturează și convertește într-o convergență cu dezideratele ei. Tot astfel, o parte majoritară dintre credincioși s'au oprit la suprafața parabolilor lui Hristos, desfăcând din ele semnificații de structură materială, ca și învelișul lor, care ar promova viața pământească și în plus le-ar acorda avantajii particulare, ca unor privilegiați. De fapt, toate straturile societății, oricât de diferite pe scara mentalității și a configurației psihice ar fi ele, își permit a desprinde o satisfacție proprie fiecăruia dintr-o aceeași învățătură a lui Iisus, care datorită și profunzimii ei, dar mai ales mijloacelor figurate de expresie, de redare a fondului, în stridentă distanțare de el, recurgând la o pastă neasteptată, în care se modelează, fapt ce poate deruta pe neprevenii cu ușurință, se pretează la interpretări din cele mai contradictorii. Orice rană îi află aici medicamentele ei. Două tabere adverse, dintr'un acelaș izvor, își pot procura arme pentru a se încăera între ele.

Nici predica depe munte nu s'a putut sustrage vârtejului de interpretări. În special straturile de jos ale societății întrezăresc în cele nouă fericiri un fel de elogiul adus lor anume. O fac de altfel nu fără o oarecare platformă; se profetise doar că Iisus va predica evanghelia umililor și va dărui lumină celor ce tânjesc în tenebre. Voiu apela în rândurile următoare la divergențele incitate de „fericirea întâia“, de altfel poate cea mai îmbietoare încrucișării controverselor, pentru a mi sprijini pe stâlpii lor afirmațiile anticipate deasupra.

*

Veghiază în natura egoistă a omului înclinarea de a denatura, de a-și face dintr'un adevăr înalt, o armă a pasiunilor sale. După cum spuneam, nici conținutul real al fericirilor n'a fost scutit de contrafaceri, de interpretări greșite, unilaterale. Mai ales „fericirea întâia“, una din cele mai aglomerate de controverse, a provocat săparea în subsolul ei de secțiuni cu înțelesului subiective, încărcate de privilegii oarecum exclusiviste, lucru care a scos la iveală câteva atitudini mai proeminente, — manifestate în genere fiecare în bloc, înlăuntrul unei anumite clase de oameni, — pe care încerc a le enumera și studia în paginile ce urmează.

O bună parte din poporul de rând, — și o vizez pe cea mai oropsită — s'a poticnit de obstacolul ridicat de învelișul primei

sentințe a predicii de pe munte, simplificând-o și imprimându-i un sens cu totul materialist. Impărăția cerurilor ne aparține nouă, celor săraci, se mângâie înșiși. Kaiul, în concepția obidiților, a desmoșteniților și încovoiaților sub necazuri, este un liman, ce trebuie fatal să fie atins, pentru a nu fi decepționați și a nu se îndoii altfel de echitatea, de milostivirea divină. „Niciodată, o religie n'a putut să se fondeze pe o renunțare, fără compensație“. (Georges Duhamel: La possession du monde). Cel care renunță aici, strânge „dincolo“; dă aici, jos, pentru a primi acolo, sus. Credinciosul sacrifică vremelnicia de-acum, pentru eternitatea de-apoi. Firește că năpăstuiții, care în definitiv nici nu au la ce renunța, dar se resemnează în fața soartei strivitoare, vor medita: suntem lipsiți aici, vom fi însă îmbelșugați după moarte. Toți cei subjuogați de greutățile soartei nutesc prin urmare viziunea unui tărâm (o viziune oarecum materială), care îi compensează, dându-le cu prisosință și pentru eternitate ceea ce le-a lipsit pe pământ: fericirea. Și iată că făgăduința, pe care ei o văd netă în predica de pe munte, le-a întărit și permanentizat nădejdea. Compensația s'a declarat lege. Suporturi și peceți se pot lua după poftă, chiar din alte părți: „Fiule, adu-ți aminte că ai luat cele bune în viață“. — îl înfruntă Avram pe bogatul, care desconsiderase pe săracul Lazăr și-l condamnă să ia după moarte cele rele. Și oare nu Iisus a adresat lumii o chemare ca aceasta: „Veniți la mine toți cei osteniți și împovărați și eu vă voi odihni pe voi“. Creștinismul a adus o ușurare și împăcare cu soarta în primul loc umiliților, celor desposedați și suferinzi, — deoarece omul sănătos nu necesită un tratament, un regim special de bolnav. Nu poți fi de folos cuiva, dându-i încă odată ceea ce are. Numai dintr'un asemenea prea îngust cadru privit, creștinismul pare religia celor umili. Și în definitiv nu suntem cu toții desmoșteniți și săraci și umili?

Săracii se văd însă tentați de a se considera privelegiați în ochii lui Dumnezeu și pentru alt motiv, la primul contact la fel de plauzibil și gata a fi supus îngustării. În intervalul intrupării sale, Iisus preferase atmosfera și traiul lor mizerabil, confortului luxos al bogaților. Dela nașterea sa în ieslea unui staul de vite, până la ultima consumare a ipostazei lui divin-umane, Iisus a dus viața celui mai sărac și mai umil dintre oameni. A trăit între pescari și păstori, între meșteșugari ce-și câștigau pâinea cu sudoarea feței lor; a căutat ospitalitatea sobră, a săracilor și a ocolit palatele somptuoase ale bogaților. Însă Iisus demonstra de fapt prin aceasta, predica prin chiar exemplu viu preferința, întoarcerea la modestie, la smerenie și simplitate, nu sărăcie, mizerie ca atare, pentru că un om cumpătat, satisfăcut cu ceea ce posedă, ferit de orice adiere de lăcomie, este în definitiv mai bogat decât avarul cu hambarele neîncăpătoare. Totuși, mai des decât bogăția concretizată materialicește, deci conținând mai multe tentații înfipte în tărâmul acesta, sărăcia se identifică ușor cu simplitatea. Iisus descoperise atmosfera morală, modalitatea de viață, pe care a propus-o lumii întregi, între cei năpăstuiți, între cei fără hambare, în pătura cea mai de jos a societății.

Se poate afirma că oamenii săraci sunt simpli și umili, deoa-

rece nu au în baza cărui resort să se fălească. Cei bogați posedă o bază materială, pentru a se mândri și a-și ridica creștetul deasupra, peste vecini. Și tocmai orgoliul, trufia, îl pierde pe om. Săracul e de obicei o fire mai religioasă, este mai credincios, pentru că de fapt orice om aflat în impas își intensifică credința. Naufragiații nu blasfemează, ci se roagă. Tocmai facilitatea vieții este aceea care îl face pe om în stare să-l uite pe Dumnezeu. Experimentând real consecințele dureroase ale mizeriei, săracul va fi înfiorat de mila pentru cei egal de oropsiți ca și el. Și mila este un agent hotărîtor în difuzarea iubirii, piatră de temelie în arhitectura creștinismului.

Dar cel mai hotărîtor argument în favoarea credinței că raiul este regatul săracilor, aceștia l-au descoperit în cunoscuta osândă, netă, neîndurătoare, care declară că „mai lesne va trece cămila prin urechile acului, decât intra-vor bogații în împărăția lui Dumnezeu“. Dar aceasta nu implică certitudinea că săracii vor intra mai lesne, prin simplul fapt că sunt săraci. A te naște bogat nu înseamnă a păcătuî. Sărăcia nu constituie o virtute intrinsecă, nici bogăția un viciu. Nu simplul fapt al posesiunii banului, ci dorința infinită, dureroasă, de a-l avea și depozita, indiferent că ești om cu avere sau gol, îți pierde sufletul. Trebuie va să zică să punem accentul pe suflet. Religia nu ia în considerare distincțiile sociale, ci pe cele tratate în spirit. Bunurile pământești nu contează, ele nu îndeplinesc un rol precis în mântuirea noastră. „La ce-ți vor folosi toate bunurile lumesti, de-ți vei pierde sufletul?“, — a întrebat Iisus. Cei ce iau aminte la o asemenea observație amară, își retușează desigur credința că raiul aparține săracilor propriu ziși (în definitiv, nici un om nu poate concluda că e vrednic sau nu de fața lui Dumnezeu), totuși nu devin mai puțin intrasigenți în a și-l revendica. Nu se dedau decât la un proces de lărgire indulgentă a condiției sociale, transplantând exigențele în câmpul intelectual.

*

În perioada de predicare a învățaturii creștine, Iisus s'a ferit de cercurile fariseilor și cărturarilor, cărora le-a demascat necruțător viclenia și pizma. Ipocrizia, vanitatea, sunt deprinderi, pe care Iisus le-a ocolit sau parat. Le-a opus sinceritatea, simplitatea. Acestea le-a descoperit la oamenii de jos (cum li se spune), între cei umili și incuși, acelea la cărturari, la farisei. Poate și această coincidență istorică a putut veni în ajutorul mulțimei lipsită de învățatură, de „școală“, să-și însușească prejudecata că la ea se referă „fericirea întâia“. Expresia „sărac cu duhul“ chiar s'a înrădăcinat în uz ca denumire aluzivă, atenuantă și politicoasă a prostiei. Gradul nostru de cultură nu influențează însă cu aproape nimic asupra învrednicirii omenești de harul ceresc. Incultura nu poate fi o condiție a încetățenirii noastre în rai. S'a observat totuși că o contiguitate îndelungată cu o școală, o cultură și civilizație rafinate, „orașenești“, ascuțindu-i mintea, îndreaptă pe om în două direcții: sau îl apropie și mai mult de Dumnezeu, sau îl îndepărtează. În domeniul religiei nu există poziție neutră. Respirația într-o atmosferă culturală rarefiată, înaltă, îndeamnă omul să treacă la o revizuire minuțioasă, pe rând,

în detaliu, a moștenirii. A părăsit un etaj al vieții și s'a mutat în altul, unde își ordonează o parte din vechiul mobilier, din care, tot ce contravine cadrului nou, aruncă deoparte și-l înlocuiește. Printre lucrurile desuete, pe care le încuie afară, se amestecă uneori și credința creștină. „A nu crede, îi e ceva natural”, — spune Paul Valéry despre intelectual. Caută, disecă, sfredelește chiar și ceea ce ar trebui păstrat cu pioșenie intact, pentru că înseamnă să comiți un păcat, îndoindu-te de soliditatea unor temelii etern consfințite, și tot ceea ce reflectorului minții, rațiunii lui, i se înfățișează desuet sau de nepătruns, inaccesibil, înlătură fără regrete. Cum intelectua-lul este cutezător, nu se sfiște să nege nici divinitatea, dacă concepțiile lui i-o pretind. El păcătuiește în genere prin ateism, prin falsificare a învățăturii creștine, dându-i o interpretare liber personală și în fine printr'o îndoială rezervată, prudentă, în cel mai bun caz. Dar oare săracilor, obidișilor, care acoperă o bună parte din lumea lipsită de „carte” nu le stă deasemenea deschis pericolul de-a păcătui din disperare, răsvrătindu-se, cârtind împotriva dumnezeirii? Și oare rugăciunea din obișnuință, sub influența tradiției, fără convingere, cum o murmură foarte mulți din lumea ignorantă, ne urcă măcar cu un pas pe scara coborită spre noi de Dumnezeu? În tot cazul, credința religioasă curge înafara nivelurilor culturale și sociale, depășindu-le. Cel mult formele istorice, în care se concretizează, pot fi influențate de ele. Privilegiile pământului nu atrag după sine privilegiile cerului; și nici nu le exclud.

Există însă în firea omenească o calitate generală, care fiind înăscută, planează pe deasupra granițelor categoriilor sociale sau intelectuale, distribuindu-se după capriciu: e inteligența. Deoarece ea nu mai este un privilegiu al unei clase, ci o calitate individuală (mântuirea nu se obține în bloc, prin simplă apartenență la o clasă considerată aleasă, ci individual; ea neglijează grupul și răsplătește efortul personal), răspândită ca ploaia, parcă spre a fi îndreptățite toate categoriile omenești, peste tot locul, dar aici mai puțin, acolo din întâmplare mai abundentă, s'a luat ca reper obiectiv al fericirii întâia. O inteligență ascuțită, e mereu pândită de primejdia de a păcătui prin orgoliu, — pe când Isus l-a combătut, spălând picioarele apostolilor. Voința nu-i prea înfrânează expresiunea excentrică. Dimpotrivă, îi dă adesea imbold. Trăiesc într'o oarecare complicitate. Aceasta e o realitate, pe care a sesizat-o cu o rară sagacitate Dostoiewski, picurând-o în personajii din romanele sale. „Voința eroilor săi — afirmă André Gide în mănunchiul său de conferințe despre Dostoiewski — tot ceea ce au în ei despre inteligență și voință, pare să-i precipite către infern, și dacă caut rolul pe care îl joacă inteligența în romanele lui Dostoiewski, bag de seamă că el este totdeauna un rol demoniac. Personajii sale cele mai primejdioase sunt și cele mai intelectuale. Și nu vreau să zic numai că voința și inteligența personajilor lui Dostoiewski nu se exercită decât pentru rău; ci că chiar atunci când ele se silesc către bine, virtutea pe care o ating este o virtute orgolioasă, care duce la perdiție. Eroii lui Dostoiewski nu intră în împărăția lui

Dumnezeu decât lipsindu-se de inteligență, abdicând dela voința personală, prin renunțarea la sine". În concluzie: „În opera lui Dostoievski, la fel ca în Evanghelie, împărăția cerurilor aparține celor săraci cu duhul“.

*

De fapt Dostoievski generalizează cazuri izolate, pentru a crea tipuri reprezentative, proclamă absolută o eventualitate. Tot cam în acest fel procedează și grosul poporului. Este o banalitate să repet că clasa noastră socială sau nivelul nostru intelectual, gradul de inteligență, nu alcătuiesc în ele înșile condiții de înregimentare între cei vrednici de rai, după proeminența lor, deoarece sunt realități prea contigente, atașate pământului. Creștinismul se desinteresează de traiul exterior al omului, preocupându-se de suflet. Dumnezeu își vrea ferit de impurități în primul rând ceea ce i-a insuflat omului dela sine. „Sărăcia cu duhul“ ne vizează pe toți, indiferent că suntem odată săraci materialicește, și încă odată săraci pe planul intelectual. În fața lui Dumnezeu, văzuți din perspective pământene, suntem cu toții egali. Nu există „aleși“. Nu atârână va să zică cu nimic și în nici unul din talerele cântarului, bogăția sau cultura noastră. Ne diferențiem numai priviți dintr'o perspectivă celestă, după atitudinea pe care ne găsim în urcușul spre cer. „Predica de pe munte“ fixează cadrele, în care trebuie concentrată viața umană, pentru ca omul să redobândească paradisul. „Fericirea întâia“, desfășurând una din numeroasele laturi ale acestor cadre, opune orgoliului și vanității, smerenia și simplitatea. Ea exprimă deci prima condiție, primul pas spre încetățenirea noastră în împărăția cerului. Nu putem aspira să vedem fața lui Dumnezeu și să ne chemăm fiii lui, atâta vreme cât nu ne desbrăcăm din capul locului de orgoliu, — care înseamnă nesocotire a existenței și slavei lui Dumnezeu. „Sărăcia cu duhul“ se opune semeției spiritului, știind că „începutul fiecărui păcat este trufia“. Celor mândri, îngâmfaiților, ce uită mizeria condiției umane, le aparține pământul, al celor temători de Dumnezeu este cerul. Orice om este accesibil orgoliului. Ceea ce putem crede este numai faptul că, aflându-se în posesia unei baze materiale sau intelectuale, având deci la dispoziție un temei, o trambulină, bogății și intelectualii cad și mai ușor pradă trufiei decât săracii și poporul incult. Cu toții suntem însă apți pentru smerenie, pentru umilință, pentru a realiza „sărăcia cu duhul“. A fi prin urmare „săraci cu duhul“ înseamnă a fi plini de smerenie, de umilință ce se întemeiază pe conștiința nimicniciei umane și dorința arzătoare după cele cerești. Aceasta este explicația, la care trebuia să ajungă orice raționament logic și orice intuiție a bunului simț. E totodată cea pe care o dă și morala creștină oficială. Oricât de virtuos ar fi el de fapt, desigur că omul nu trebuie să se considere niciodată desăvârșit, pentru a nu-și furniza singur un motiv de suficiență și de trufie, ci să se străduiască să devină treptat și mai virtuos. Odată pătruns-acest adevăr al fericirii întâia, este mult mai limpede exprimat și mai atrăgător prin ingenuitatea sa de un țaran. L-am întrebat odată pe unul, sărac și poate inal-

fabet: ce înțelegi prin oameni „săraci cu duhul“? S'a gândit un moment; și lepădându-se de un avantaj, pe care mulți dintre obișniții soartei sunt ispitiți să-l recepționeze din ea, a răspuns: „Înțeleg acei oameni, cari oricât ar face ei bine și oricât s'ar ruga, totuși li se pare că nu fac îndeajuns și nu le este primit înaintea lui Dumnezeu“. Iată smerenia creștină, „sărăcia cu duhul“!

ION ȘTEFAN

M I N E R

Așa mă mișc în viață ca 'ntr'o mină.
Tot una-mi este coboriș, urcuș.
La fiecare pas găsesc un bruș
Ce-l scârlă să ardă aur în lumină.

Puțin îmi pasă cine-o să-l culeagă,
Bogați cu burtă, sărăntoci flămânzi;
Că-l dau la târfe sau plătesc un prânz,
Că-l poartă 'n deget ori în țărână-l bagă.

Dar va veni o zi când târnăcopul
Impotmolit se va opri în stei,
Lin am să șed, punând alături clopul,

Și voi tuși cu sânge, ochii mei
Vor deveni sticloși, secându-și stropul
— Atunci, veți pune oare-un ban pe ei?

D O R

Alunecă pe ape al lunii ultim sfert.
Nu pot, iubită mică, nu pot să nu te iert.

Adâncurile apei se 'ntunecă și gem.
Răsbat în mine glasuri de mult și iar te chem.

O, vântul plânge jalnic prin frunze hohotind.
Știu sigur: Niciodată... Zădarnic mă tot mint.

Clocotitoare valuri duc lotca lunii goală:
Așteaptă-mă și du-mă 'ntro țară ireală!

AȘTEPTARE

Mi-i sufletul o sâlhă sură
Cu neguri preajmă, nu grilajuri,
Și 'n loc de păsări cântărețe,
Acele vechi, vestite pajuri.

In coaja trunchiurilor mele
S'a rupt oțelul de secure
Și stană s'a făcut de peatră
Femeea ce culese mure.

În ochiuri fără fund adastă
Bălauri pradă albă, caldă:
Dar fata de 'mpărat e dusă
De mult pe lumea ceealaltă.

Un făt-frumos gătit cu zale
De ani se plimbă poate-o mie,
Săracul, nu știe că morții
In veci de veci nu mai învie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ÎNDOIALA BATE ICURI

Indoiala bate icuri
Grele 'n mine: „Sunt nimicuri
Toate visurile tale,
Toate versurile tale.

Niciodată n'o să iasă
Luna — palida crăiasă —
Să te 'nvăluie cu raze,
Să te 'nvăluie cu raze.

Vei pieri 'n a vieții ceață
Ca 'n borcanul cu dulceață
Vespea galbenă sau musca,
Vespea galbenă sau muscă”.

Eu tot mândru: „Nu mă tem,
Nu mă tem eu de blestem.
Vreau să fiu și am să fiu,
Am să fiu ce vreau să fiu!”

T U N E L

Când alții dorm și nu știu ce se'ntâmplă,
Eu, singur, neclintit, rămân de veghe
Și stând la masă cu un pumn la tâmplă
Străbat cu gândul leghe după leghe.

Străbat așa de ani treizeci aproape,
Și nu găsesc o margine, un termen,
Nu-i capăt nicăieri, oricât să sape,
Să roadă fără preget ca un vierme'n

Al Veșniciei măr (ah! acrul măr!)
Fărămă cu fărămă mestecându-l,
Sub lăudatul titlu „Adevăr”,
Sătul, flămând, scârbit și lacom, gândul.

Im pare că trec anii tot mai repezi
Și-ades visez căldura unui cuib,
Dar mușc mereu cu dinții slabi și strepezi,
Deși îmi vine ce-am mușcat să scuip.

Mă uit napoi: ce lung mi-o fi tunelul!
Răspunde oare undeva? și unde?
Unde-am pornit? uitai îmi pare țelul.
Iar stânca ce-o scobesc, nimic n'ascunde.

E la 'nceputuri undeva greșală,
Busola minții arăta pe dos.
Nu va eși vreodată la iveală
Metal, din întunerec, prețios?

Străbat așa de ani treizeci aproape,
Rod fără crez cu gândul ca un vierme'n
Al veșniciei măr, cum rozi în ape,
Și nicăieri nu-i margine, nu-i termen.

VULTURUL DE FOC

Te uită, vreu să vreu din nou
Cum n'am m'ai vrut de când am vrut,
Pe vremuri când eram copil,
S'ajung odată cunoscut.

Pe umeri simt crescând aripi
De vultur, nu aripi de înger,
Și, suflete, te-aud cum țipi
Că n' sbor mă leagăn, nu că sânger.

Azurul se deschide larg,
Fug norii speriați în lături
Și iată, suflete, începi
Cu aripa stelele să mături.

Tot colbul cerului se încurcă
Prin uriașul meu penet
Și luna strigă ca o curcă,
Ascunsă roșie 'n făget.

Cu ciocul spintec pânza-albastră
Și cerurile le deschid.
De-acolo urlu 'n glas de tunet:
„Vedeți că cerul este vid?”

Iar când voi vrea să nu mai vreu,
M'oi rezezi nebun în soare
Și am s'aprind penetul meu
În flacăra-i strălucitoare.

Apoi m'oi prăvăli prin aer,
De foc și pară o cascadă!
Dar peste țărână doar cenușa-mi
Răcită, sură va să cadă.

TEAMĂ DE TOAMNĂ

*Inima și gândul meu se teme
Când apar în toamnă crizanteme
Și le duc cei vii la țintirim.
Inimă și gândule murim.*

*Scuipă galben pomii pe cărare,
Trece cu fanfar-o mormântare,
Iară zărilor funebre
Flutură pe cer drapele negre.*

*Unde să ne-ascundem? Crăsmă sură,
Crăsmărițo, adu băutură.
Dar țiganii tacă azi chitic,
Nu mai vreau s'aud nimic, nimic!*

*Nu-i destul că-și instrunește coarda
Inima-mi, și bate pe ea joarda,
Bate pân' a sânge joarda Morții?
Cine hohotește n pragul porții?*

*Lasă, lasă, vântule, nu plânge,
Nucule, tu mânil nu-ți frânge,
Spus-am eu că viața, așa cum e,
Nu e tocma așa cum trebuie!*

M. BENIUC

SENTIMENTUL CONSOLATOR ȘI TRAGIC AL FORMEI PLASTICE

Scepticismul chiar dacă este sistematizat și pus în tipar cu aparența logică, ca și cele zece motive de îndoială asupra judecărilor noastre, ale lui Ainesidemos din Alexandria, nu poate să tulbure intuiția unor adevăruri care se nasc în forma unor contradicții. Cu ele în față, concretizate în obiecte tocmai spre a putea măsura fizic eroarea, aceste adevăruri rup toate tendințele genetica paradoxale și se impun ca marile revelații.

Cu toată frumusețea dialectică, și de ce nu și estetică, a formulei aceluiași Ainesidemos, că nici un argument nu-i mai adevărat decât cel contrar, lumea erorilor sofistice rămâne cu armonia ei de simetrie. De o parte adevărul, de cealaltă aparența unui alt adevăr, o reogîndire inversă ca și imaginea pe retină, vine să se așeze în ansamblul ei decorativ, ca o compoziție plină de pitoresc.

Astfel că, dacă unei propuneri estetice nu i se poate găsi o altă justificare decât aceea a unei armonii structurale, a unui mozaic multicolor de impresii și gânduri, ea trebuie totuși să rămână general valabilă. Acest *trebuie* este un imperativ al materiei, o consecință a unui obiect în spațiu care prin poziția lui față de altul, determină raportul de simetrie. Nu un sentiment personal impune propunerea ca justă, deci nu actul de voință personală, voința de reflectare, ci este sublima voință a obiectului de-a se promova ca atare. Incorporată în obiect, ideea, identitatea formei cu conținutul, pășește peste vrerile noastre, neglijând schemele logice și normele bunăvoințelor scolastice, proiectându-se în spațiu și timp ca o părțică integrantă din absolut.

După acest avertisment, care vrea să fie o vremelnică împăcare cu retorica antică, care lauda până și pe Polyphem, și cu finețea de spirit care specula neadevărurile doar de dragul de-a le dispune sub forme noi de jocuri nevinovate, propunerea anunțată se va desfășura așa cum s'a născut, candid.

*

O teorie estetică, îndeajuns de cunoscută, vrea să convingă pe cei interesați, că pentru a putea gusta o operă de artă este neapărat de trebuință ca momentul sufletesc de contemplație să fie identic cu acela al creatorului din clipele concepției și execuției. Să fie o unire, prin intermediul obiectului, între autor și spectator.

Se vede însă dela sine că rolul operei de artă devine cu totul ingrat, un simplu intermediar care să faciliteze contopirea sufletească a lui Praxiteles de exemplu, cu cel din urmă imberb, care

simte și el, odată în viață, un moment de neliniște sufletească, care l-a frământat pe sculptor în schimb o viață întreagă. Dacă opera de artă rămâne prin această explicație doar ca un simplu misiv de satisfacții sensoriale, desigur că nu artistul creator poartă vina. Și nici măcar acel măscărici sentimental care afectează în fața vreunui satyr de-al lui Praxiteles trăirea metafizică a neliniștilor mediteraniene. Vina o are, cu toate că sofiștii nu trebuiesc luați în serios, acel gânditor estetician care a vrut odată să creeze și el cu materialul adunat dela alții. O compilație de premize cu o concluzie originală.

S'ar părea că am vrut să condamnăm o teorie prea frumoasă prin subtilitatea cu care este construită; intenția este chiar contrară, să ne lăsăm duși de ea, de paradoxul ei și să căutăm o încercuire a observațiilor și o purificare a lor, în așa fel, încât să ne apropiem de dogma ei.

I

Niciodată n'am simțit mai multă liniște sufletească, mai multă odihnă spirituală și siguranță a eului decât atunci când am avut în față o operă de artă plastică egipteană sau greacă. Niciodată nu mi s'a impus de către ceva sau cineva exterior mie mai multă certitudine intelectuală, o mai mare îngrădire a imaginației și o mai deplină încredere în om și'n destinul nostru comun. Sentimentul acesta nu este ceva fugar, ceva de impresie culeasă și reținută ca din întâmplare, ci are un caracter de profunzime, de tulburător de îndepărtată origine. Îți face impresia că acest sentiment crește din adâncimile ființei omenești, nu personal, ci de dincolo, transmis de șirul nesfârșit al înaintașilor. Că te afli atunci când ești cuprins de el în mijlocul unui domeniu ce-ți aparține, că ești la largul tău și'n chiar drepturile tale. Nu uzurpi în acele clipe nimic din lumea altora, din câmpul larg al vecinului, atât de des îmbietor la conviețuire. Nici în clipele de reculegere sufletească, de verificări strict intime, de împăcări cu destinul, de contopire cu puterile divine căroră te'nchini, nici în acele clipe sufletul nu încearcă acel puternic sentiment de siguranță ca 'n fața operii de artă egipteană sau greacă.

*

Un sentiment nu verifică niciodată un adevăr obiectiv. Singura posibilitate de identificare fiind doar aceea a eului cu o anumită armonie exterioară. Adevărul rămâne ascuns, adică prezent sie însuși și normelor sale. Singura desvăluire a normei relevă adevărul. Nu acel adevăr moral, ci conformația logică a formei la conținut. În acest caz adevărul este un determinant al frumosului.

Puternica înrăurire a formei clasice egiptene și grecești nu poate rămânea doar ca un reconfortant biologic, deoarece, în acest caz, artistul creator, prin legea estetică amintită mai sus, n'a simțit în clipele sale de creație decât elanul terapeutic al vreunei incantațiuni magice sau al vreunei rețete de a lui Hippokrates. În clipa în care s'a produs identitatea de conținut a spectatorului cu artistul creator, se întâmplă însă cea mai dramatică deslănțuire a destinu-

lui: izolarea operii de artă. Ea rămâne singură, fără legături paterne cu artistul și fără corelații filiale cu spectatorul. Și'n solitudinea ei, opera de artă impune cercetătorului atent norma proprie, originala ei existență.

Pentru analiza noastră am câștigat o poziție deosebit de prețioasă: opera de artă în ipostasa de creație independentă. Parcurgând în sens invers drumul urmat, vom întâlni însă pe artist izolat și el, singur, deposedat de opera sa de artă, simplu instrument creator (până acum nu știm cum) al unei opere care se afirmă independentă și neagă chiar pe creator,

Dacă sub raportul originar de scop, opera de artă se izolează de artist, nu același lucru se poate afirma și din punctul de vedere al raportului originar de conținut. Există și aceasta chiar în ciuda multor minți luminate o legătură cauzală între artist și opera sa. Numai atât însă! Restul, tot acel rest care la propriu este chiar întregul, rămâne să se determine pe sine prin atribute originale.

*

Pretextul pentru opera de artă este de foarte multe ori un fapt banal. Nu întotdeauna este acel „*Ungeduld nach einer Wirklichkeit*” al lui Rilke, și nici impulsul transcendent către o eliberare sub formă materială. El se află de multe ori în elementarele înfățișări decorative ale vieții, în hazardul unor întretăieri de linii, masse sau pete de culoare. Iar cât privește inspirația ea se naște tot în împrejurări banale: o cană cu vin, o iubire neîmpărțită, o ambiție care roade și rar, foarte rar, ea coboară din acea nebunie a creației, din neliniștea generalizată. Fiindcă excepțiile sunt la periferia generalului ele trebuiesc măsurate cu unitatea proprie lor. Cazurile comune, acelea care se întâmplă zilnic între o plimbare și-o masă copioasă sau o lenevie și-un post forțat aparțin normelor de analiză obișnuite.

*

Starea sufletească a sculptorului egiptean și grec, de atunci când el crea acele forme cu puteri liniștitoare atât de puternice, a fost desigur o stare în care domina seninătatea. Se bănuiește acesta din însăși operă. Dacă prin analiză se lasă la o parte tot ceea ce este în ea expresie, deci sinteză și spirit, și se cercetează forma în componentele ei tehnic-constitutive, atunci se va observa, că'n întreaga creație a domnit un singur spirit, acela al judecății senine, limpezi și sigure. Indiferent dacă această stare a fost o posibilitate personală a artistului, o predispoziție originală și prezentă permanent în clipele de creație, sau a fost o stare impusă de societate, de dogmele religioase la egipteni și de canoane de artă la greci. Ea a fost însă ca rezultat aceeași; aceeași prezentă conștientă a rațiunii, care domina tumultul impresiilor și intuițiilor și le ordona sub puterea unor norme. Așa dar nu interesează cauza acelei stări, ci însăși starea, căci doar ea este cea care a determinat norma estetică.

*

Din tot ansamblul artei grecești și egiptene se desprinde, ca un „leit-motiv”, o anumită ordine exterioară. O dispoziție tipică

a tuturor elementelor formale, o compoziție care este aceeași întotdeauna, cu același schelet și tematică. Conceptul lor n'a cunoscut oscilații, cântăriri, și mai ales încercări, el a rămas întotdeauna unul și același. Nicio preocupare de semnificații interioare, de psihologie, de conținut, totul a rămas la exterior, la suprafață. Pentru aceasta ea este pur decorativ concepută.

*

Decorativul în artă este propriu ochiului. El nu trebuie să dea alt soi de satisfacții decât acelea pur vizuale. Că el poate eclanșa alte stări, superioare ca trăire și ca virtualitate nu-i contrazice caracterul original.

Există în funcțiunea ochiului o permanentă dorință a lui de-a găsi ordine. Tânjește după simetrie, după unități clare, după categorii fixe și mai ales după ansamblu. În această predispoziție a ochiului pentru geometrie stă originea artei decorative. Ea nu este generată nici de concepții superioare estetice sau filosofice, nici din inspirații care agită constructiv.

În arta egipteană și greacă domnește ordinea materială. Geometria este fundamentul: linii, masse, spații, tonuri, colori, volume, forme, toate dispuse armonic și plăcut ochiului. Tot aici trebuie găsită și explicația aceluia rigid și artificial cu care au fost caracterizate uneori aceste lucrări de artă.

Dacă mergem mai adânc cu analiza acestor atribute geometrice, vom găsi că ele fac parte din lumea elementarului cunoștințelor noastre. Orice simetrie presupune o repetare a unui motiv, de odată, de două sau de mai multe ori. Proporția este condiționată de-o raportare la o anumită unitate. O compoziție reclamă neapărat o construcție geometrică. Un corp în spațiu, sculptură sau arhitectură, are nevoie de-o înscriere în condiția materială a mediului, deci iarăși o raportare la o unitate dată. Un motiv decorativ de suprafață nu apare logic decât atunci când e supus norme generale de arhitectură, deci, iarăși o raportare. Dacă reducem aceste atribute la schemele lor, vom găsi că ele se cuprind în cele mai simple cunoștințe omenești: în aritmetica elementară. Un pilon egiptean are dimensiunile rezolvate cu'n anumit număr: 3×2 sau 3×4 sau 3×8 . Cifra 3 este deci unitatea lui proprie de măsură. O sculptură greacă cuprinde înscrierea ei în canoanele respective, iarăși un număr și-o raportare la fel. Dacă intră capul de șase ori în lungimea trupului, toate celelalte părți vor fi construite utilizând această unitate, fie 6, fie un alt număr divizibil cu acesta. Un volum este rezultatul înmulțirii a trei dimensiuni, o suprafață a două, o serie de volume și dimensiuni la o serie de numere și dimensiuni, toate în raport cu aceea inițială.

*

Nu este exclus ca această mică recapitulare aritmetică să nu ne fi îndepărtat puțin de arta propriu zisă, adică de expresie. Utilitatea dogmatizării artei egiptene și grecești se impune tocmai pentru motivul că'n aceasta, adică în *dogma geometrică* stă tot secretul seninătății acestei arte.

Când spiritul în momentele de creație utilizează cele mai simple cunoștințe și experiențe omenești, atunci, fără îndoială, că sentimentul ce crește în creator este un sentiment ordonat, senin, și liniștit. După cum certitudinea lui $1+1=2$ îți dă aceea siguranță de gândire, de încredere în sine, de elan și de optimism, tot așa, elementara *dogmă geometrică* a artei egiptene și grecești te lasă să trăiești cele mai mari certitudini.

Iar pentru că această stare sufletească se naște ca o necesitate de echilibru a spiritului, am numit-o *sentimentul consolator al formei plastice*. El este virtutea totală, care încorporată formei are rolul de-a restabili în spiritul omenesc ordinea necesară existenței, reîntegrarea lui în kosmosul Pythagorean.

II

Într'un spirit în care ordinea este o problemă ea este mai întâi o lipsă. Dificultatea de restabilire a echilibrului vital poate fi congenitală și poate fi locală. Cea din urmă provine din neputința rațională de-a te însuma ordinei universale, cealaltă dintr'o malformațiune psihică. Contra acesteia nu poate artistul să lupte, îi este stigmat stabilit prin predestinare.

Indiferent de origine, pentru că în ceea ce privește efectul el este același, starea de nesupunere la ordinea universală provoacă în sinea artistului o permanentă lipsă. Neconformarea provocată în cazul lipsei congenitale, de-o infirmitate care-l ține sub nivelul ordinei, în cazul celălalt o depășește, fiindu-i (ordinea) ca o formă de viață spirituală inadecvată posibilităților personalității sale. Din această luptă se naște în artist sentimentul tragic al neputinței sale.

El va fi oscilația, uneori regulată, între extreme. Va fi alteori stagnare într'o ipostasă din care se va elibera brutal, prin erupții sau prin descătșări. Va fi tânjire după un ideal pe care nu-l poate ajunge. Alteori ambiție și izolare în superioritate și nu rar, va fi sălășluire într'o promiscuitate sufletească. Tragicul acestei existențe nu poate rămâne fără repercusiuni în opera creată. Ea va purta tiparul în care s'a născut ca pe-un stigmat. Nu va depăși niciodată matca originară și va avea în înfățișarea ei întotdeauna umbre și tăinuiri care trebuiesc traduse cu neputințe. Desăvârșirea ei va fi aceea a unei opere în care te domină puterea unui sentiment și în care nu va mai fi loc pentru licăririle rațiunii. De aici o acceptare care e identică cu acceptarea întunericului ca singură posibilitate de-a diferenția lumina.

*

Așezând o operă de artă sub un titlu rezumativ, sub firma unei școale, nu reușești decât să definești titlul, arta respectivă rămâne alături, doar un pretext. De aceea numirile istoricilor de artă rămân aride clase, schelete pe care nu pot fi construite organisme vii.

Cu toate acestea nici un titlu de curent artistic ca acela al expresionimului nu conține mai multă esență din arta pe care o reprezintă. Hermann Bahr în lucrarea sa despre expresionism îl definește în felul următor: „*Da schreit die Not jetzt auf; der Mensch*

schreit nach seiner Seele, die ganze Zeit wird ein einziger Notschrei. Auf die Kunst schreit mit, in die tiefe Finsternis hineinen, sie schreit um Hilfe, sie schreit nach dem Geist: das ist der Expressionismus“.

Inchipuiți-vă tot kosmosul un țipăt, o agitare tenebroasă, un țipăt imens de ajutor. Toate fibrele care erau cândva ordine și geometrie acuma tremură anarhic și scot acel sunet desperat. Inchipuiți-vă omul care-și caută sufletul și arta care-și caută spiritul.

În mod logic, Aristotelic, desordina aceasta nu este decât un desechilibru. O eroare s'a strecurat în calculul de rezistență al spiritului universal.

De aceea în expresionim este bine să vedem prototipul artei în care este încorporat sentimentul tragic al formei plastice.

*

Incercările critice de-a dovedi un sens și-un concept artei s'au lovit întotdeauna de aceeași piedică: este vreo normă în deformațiunile care se aduc realității transpune plastic, sau totul se face la întâmplare?

De fapt, în această nedumerire stă chiar explicația expresionismului modern.

Exagerări și deformațiuni față de clasică înfățișare a lucrurilor în plastică s'au găsit în toate timpurile și în toate locurile. Deosebirea ce pare că insistă a se afirma constă în aceea că expresionismul vechiu era conceput dogmatic și realizat după norme stabilite apriori: sculptura egipteană, decorațiunile asiriene, cromatismul arhitecturii grecești, artă bizantină, gotică și chiar în Renaștere, Botticelli, în Spania, El Greco, etc. etc. Pe când cel modern, acela al lui Klee, Rouault, Beech, Chagall, Scharff, Pechstein, etc... este aproape întotdeauna lipsit de-o ordine prestabilită. Unitatea care o prezintă este doar o aparență, este numai manierismul aceluși spirit.

Nu este o întâmplare că expresionismul s'a născut în Germania, (Francezii susțin că la dâșii, deoarece: „*Au commencement était Cézanne*“). Și iarăși nu este o întâmplare că acestuia i-a urmat în Germania acel ciudat „*Neue-Sachlichkeit*“. Numai acolo unde poate exista o mistică a ordinii se poate naște o artă neordonată, care iarăși, din același misticism să revină la obiectivismul exagerat al curentului amintit.

*

În asimetrie stă exența desordinei universale. În clipa în care, printr'o forță păgână de distrugere s'ar instaura asimetria în biologia lumii noastre, toată construcția aceasta logică și determinată s'ar nărui ca un castel din cărți de joc. Nu ponderea și nici rezistența materiei garantează echilibrul corpurilor în spațiu, ci simetria așezării lor față de perpendiculara centrului de gravitate.

Gândiți la un singur ornament fără legea simetriei, o simplă viețate fără componentele fiziologice simetrice, matematica fără simetria așezare a membrilor unei ecvații despărțită prin semnul egalității, mecanica fără corelatul simetric al forței și-al mișcării și tot astfel în cele mai mici și mai mari creații omenști sau naturale.

Dacă s'ar scrie vreodată o filosofie a simetriei aceasta ar fi desigur chiar esența vieții, a artei și a morții.

*

Când într'o operă de artă lipsa conceptului și asimetria formală sunt contopite într'un specific de deformări și exagerări, atunci realitatea care a generat acest nonsens plastic n'a pornit din lumea certitudinelor obiective ci din aceea a unor nedumeriri personale creatorului.

Acestea pot avea forma unor temeri, unei terori, nesiguranțe, intuiții a inutilului, superficialului, efemerului, provizoratului și a întreg tragicului existenței. Tensiunea sub care trăiește artistul înscrie ca rezultate materiale desordinea formală. Artă acestora va fi întotdeauna însoțită de umbre de îndoială, de nesiguranțe, de ezitări. Ca ansamblu vor avea unitate, pentru că unitate are și tragica existență sufletească a artistului.

Și vor apare cu asimetrii compoziționale, cu disonanțe de ton, cu stridențe de valori, cu lipse de precizare a formei, cu disolvarea celor trei dimensiuni ale spațiului în două ale suprafeței, cu măști în loc de figuri, cu gesturi în loc de mișcări, iar statica lor va fi aceea a materiei inerte nu aceea a materiei însuflețite de viața cuprinsă în arta cu care a fost lucrată.

*

Un paradox al sintaxei moderne este acela al cuvântului „expresionism”. Semnificația lui este aceea, că arta cuprinsă sub numele său exprimă mai puternic decât celelalte esența realității. Așa dar, orice operă de artă este expresionistă în măsura în care prin exagerare ea cuprinde o expresivitate mai puternică. Ori am văzut, că natura acestor elemente mai expresive stă tocmai în asimetria lor formală. Cum se poate însă, că o abatere dela legea fundamentală a frumosului, simetria, să fie mai expresivă decât însăși legea?

Simetria este o normă de frumos în măsura în care ea realizează ordinea generală a operii de artă. Pot fi simetrice și două elemente asimetrice, fără însă ca ele să promoveze un ansamblu frumos al operii de artă. Pentru acest motiv simetria nu este expresivă în sine, ea este *neutră*. În clipa în care două elemente formale se găsesc sub limita neutră a simetriei ele devin asimetrice și atrag atenția. Această exagerare are deci caracterul de a fi un fapt relevant, un motiv care să atragă atenția prin stridența lui.

Un corp omenesc construit după canoanele lui Polykletos va fi frumos prin desăvârșita armonie formală care va predispune spiritul spectatorului la o stare de înălțare prin liniște și siguranță. Altul însă, sculptat de expresionistul Scharff, cu coapsele exagerat de groase, cu mijlocul subțire și lung, cu gâtul cilindric și înalt iar cu capul mic cât un pumn are o armonie formală în caracterul asimetric al lui, este însă mai depărtat de frumos tocmai prin stridențele arătate, care nu lasă pe spectator liber în gustarea operii de artă, ci, îi pune întrebări, îl agită, îl frământă, îl nedumerește, încât rezultatul contemplației în loc să fie o depășire a cotidianului spre sfere de seninătate și liniște, provoacă chiar invers, o adân-

cire în frământarea zilnică, în tragic și desnădejde, nesiguranță și îndoială în elementarele facultăți de cunoaștere.

Sentimentul încorporat formei expresioniste, fiind produsul unui spirit agitat între nesiguranțe, îndoieli și tragic, poartă numele, în încercarea noastră de lămurire a procesului de creație văzut prin această prismă, de *sentimentul tragic al formei plastice*.

*

Aparențele unui adevăr sunt uneori mai pline de pitoresc decât însuși adevărul. Tot astfel se întâmplă și cu forma plastică expresionistă spre deosebire de cea clasică. În gustul pentru ea s'a adunat oboseala după ordinea de secole a artei, dorința de noutate spirituală și în general o tendință spre aventuri sufletești, spre trăiri pline de agitație și tensiune.

Sentimentul consolator al formei plastice rămâne corolarul spiritului înclinat spre armonii totale, universale. Spre meditații construite logic după regulile elementare, spre emoții înalte, uneori banale prin monotonia lor, dar sigure ca putere terapeutică a spiritului care nu trebuie să gonească prea mult. Cealaltă formă, aceea care încorporează sentimentul tragic, va fi eterna încercare de luptă a individului-artist anarhic contra ordinii universale.

V. BENEȘ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

V Ă R T E J U L

După un șir de zile în care ploile au biciuit îndelung pământul negru și frunzișul galben-arămiu al pădurilor, a urmat o vreme senină și luminoasă, cu soare cald, prietenos.

Ploile spălară urătenia pretutindenea, dar înviorară pământul și desfunderă drumurile. Pe urma acestei isprăvi a rămas un paianjenis de tristețe și melancolie, pe care numai toamna singură îl știe teșe, pe invizibilul, dar nemărginitul ei războiu de țesătoare-maestră. Pădurile desfrunzite, batjocorile, sdrențuite și lăsate aproape de tot goale, păreau ca tot atâtea jalnice convoiuri dintr'o oaste întoarsă dela o luptă pierdută.

Pe câmp, pustietate și tăcere. Inșă cu atât se făcură mai prietenoase și atrăgătoare ogrăzile din Plopeni, încărcate, împodobite cu bogățiile verii.

Vânturile purtătoare de mazărice și milioane de ace, cari se deslănțuiau la intervale ritmice, alungară în curând pe toată lumea în casă. Bătrânii pe sub căciulile lor lănoase, prevestiau vijelii apropiate.

Câteva zile cu soare și vânt au fost de ajuns totuși, pentruca noroiul drumurilor răsuflăte să se svânte iară. Oamenii ascunși prin încăperile întunecoase cu început de aer mucegăit, în jurul vetrelor afumătoare, își arătară din nou capetele stufoase, cu fruntea pârlită de zădufurile verii abia plecate...

*

Noua schimbare în viața Anichii n'a putut rămânea tănuită de ochii și urechile satului. În câteva zile, ea fu descoperită cu deamănuntul și trecea din om în om. Mai ales în serile, cari deacum deveniră tot mai lungi, era subiectul de conversație aproape în fiecare șezătoare și cu orice ocazie:

— „Ai auzit? Ați auzit?”

— ?

— Că Anica lui Niculae „se ține” cu un prinșonier rus!?”

Faptul se comenta printre hicotiri, vorbe cu două înțelesuri și semne de dispreț. Anica, în opinia satului trecea drept o ființă ră-tăcită și căzută,

— Aia să știi că-și trăiește viața, nu glumă!

— He, he, aia a fost mireasă, nu ca voi, iac'ășa niște iede neastâmpărate!

— Par'că n'am putea să ne facem și noi mirese d'astea, nu-mai să vrem!?

— Haide hai! Acuma văd eu bine că vă iea o leacă ciuda. Dar orice ați face, aia v'a întrecut Na! Și pace bună!...

Vârvara și Onu, părinții Anichii, când aflară de cea din urmă aventură a fetei lor, rămaseră o clipă mai uluiți ca totdeauna, având senzația clară că trebuie să se prăbusească cerul peste ei, din moment în moment.

— Nemernica! răcni, elementar, cu desfundări de prăpastie, bărbatul, amenințând cu pumnii spre fereastra mică, cârpiță cu beșică de bou — și ieși sălbătăcit în viforul de-afară.

— Fată, fată, de ce a trebuit s'o mai faci și asta!? se boci înfundat mama, îngropându-și fața în palme.

Liniștindu-se rând pe rând, după câte o revărsare clocotitoare cu amărăciune de acest fel, la care lua parte toată casa, ei repetau aceleași scene tot a doua zi, a treia zi...

Însă, într-o seară cu vreme turburătoare de inimi, după ce tocmai se liniștira și se așezară în casă, urechea tuturor se făcu atentă la un fășăit de pași îndrăsneji pe afară. Clanța sună sub prinzătura unei mișcări necunoscute și, în clipa următoare, casa rămase încremenită de apariția unui soldat voinic, trecând peste pragul ușii, cu arma la umăr și cu tot echipamentul de campanie.

— Niculae! răcni Vârvara, și se nupusti ca o stafie spre soldat.

Toți tresăriră ca dintr'o spaimă, și-l încunjurară cu chiote de bucurie înăbușită.

— Sunt eu întreg, cum mă vedeți! răsuflă soldatul. Apoi oprit drept în mijlocul casei, el continuă: s'a isprăvit cu războiul. Toată cățănimea a plecat acasă, care cu ce a apucat... Prăpăd mare în toate părțile... Doamne ferește...

Bărbatul părea ostenit, omorît de drum și flămând. Așezat pe un scaun, el gusta cu poftă plăcerea odihnei, dar ochii începu să și-i poarte împrejur, cu nerăbdare și cu clătănări dese din gene:

— Anica unde-i, mamă-soacră!?

—

— Numă' nu s'a întâmplat ceva cu ea? zise el iară cu o expresie de groază în priviri, văzând că nu i se dă răspuns îndată.

— Anica... Anica... pe-acia-i și ea!

Peste fața soldatului bărbos și murdar acum se prelinse iute o fluturare de umbră și culoare nehotărită.

El își atârnă arma de-un cuiu, își desfăcu sforile sacului din spinare, își descheie tunica cu nasturi de uniformă austriacă. Li veni ca o căldură nesuferită prin oase. Li furnica tot trupul. În răspunsul nehotărit și șovăitor al soacrei întrezări o taină prăpăstioasă.

Pe cale, în trecere prin Plopeni, auzise că ceva ciudat și neobișnuit s'ar fi petrecut pe la Săcătura lor în lipsa lui, dar în graba și emoția în care se găsea, n'a prea dat atenție aluziilor. I s'a părut că nu-l privește. Ori, poate, ar fi vrut mai mult să fie așa..!?

Un băețuș se plecă foarte curios spre scaunul, unde sta Niculae și, scoțând un „ni-l-ai”, întoarse unghia degetului și o apăsă cu putere pe scândură.

— Hm! păduchi sunt destui! — rânji abia Niculae, căzut pe gânduri.

Vârvara luă vorba:

— Hei, Anica... Niculae, fătu-meu, să-ți spun ce-i drept, nu-i vrednică să calce pământul...! Nu!... Acolo-i din jos, în casa lui Pavelu' Susenii, du-te și-o vezi, dacă vrei să știi ce face!

Și femeia răsuflă ușurată, c'o expresie de adâncă amărăciune, pe fața sbârcită.

Bărbatul deveni palid, sălbătăcit de palid. Buzele începură să-i tremure și dinții să i se bată în gură, ca un țacănit ușor de farfurii...

— Cum!? Cum!?... M'o lăsat...!

Realitatea i se ilumină înainte cu luciri înspăimântătoare, ca o prăpastie, spre care îl împingea par'că o mână violentă și mai tare decât puterile omului.

Acuma înțelese totul și figura pământie i se schimba încontinuu. Apoi deodată, ca înțepat de-o viespe, făcu o săritură în laturi, drept în mijlocul casei, ca și când ar fi vrut să scape, să se țină, să fugă de prăpastia care i se căsca înainte înfiorătoare, în orice parte își învârtea privirile... Dar simți că nu se putea da îndărăt.

— Va să zică, e adevărat ce se spunea prin Plopeni!?

— Tot, până într'un cuvânt, Niculae, fătu-meu. Tot.

Bărbatul scoase atunci un răget de vită înjunghiată, încât se cutremură casa din temelii. Băeții, deși mărișori, începură să țipe îngrozii. Vârvara își astupă fața, iar badea Onu se repezi dela masă și el cu icoanele groazei și ale oroarei pe chipul lui îmbătrânit:

— Mă, Niculae, ascultă-mă! Mă, copile...! Dar Niculae puse mâna pe arma lucieși, trântind ușile, se prăbuși în întunecul de afară.

Pădurile vâjâiau afund, jucând pe creste în bătata vânturilor neastâmpărate. Înălțimile de două părți, cufundate în noapte și mufenie, răspundeau cu svonuri de stafii și de duhuri.

Cele două umbre se alungară o bucată de vreme la aceeași distanță.

— Mă, Niculae, mă...! se auzia des glasul plângător-rugător al bătrânului.

Dar ginerele nu răspundea nimic, ținând drumul înainte, cu încăpăținare.

Abia la calea jumătate se porniră hămăituri de câine. Atunci ginerele se întoarse răstit, poruncitor spre bătrân, care rămase bine îndărăt și care nu-l slăbia din urmă, cu o furcă de fier subsuoară.

— Dumneata să te duci înapoi! Auzi? N'ai treabă!

Bătrânul se opri și cumpăni: să-l mai urmărească, ori să se întoarcă, fie ce-o fi!?

În vremea asta Niculae se apropiase târiș, pe sub streșină, de fereastra casei. O idilă îi apăru în oglinda ochilor, mușcându-l de inimă, ca o fiară.

Se năpusti în casă, trântind ușa de pereți și făcând pe cei doi să înlemnească pe loc.

În chip fulgerător „Rusul” înțelese grozava primejdie. Dar era prea târziu. Ochii lui sticliră mari în orbite. Genunchii i se frânseră. În vreme ce Niculae se îndreptă spre femeie cu baioneta fioroasă, țipând ca un scos din minți, el se prăbuși pe ușa rămasă larg des-

chisă, alergând spre cele dintâiu valuri negre ale pădurilor...

— Ha, tu bestie! răcni soldatul, abrupt, scurt, tâmpit, ca o lovitură sdravână de topor.

Recunoscându-l, Anica nu avu nici măcar atâta timp, să scoată un țipet. Groaza și fierul crâncen, deopotrivă de reci și de fioroase, o străbătură deodată.

În învălmășeala sălbatecă, desnădăjduită de-o clipă, lampa cu gaz sări fândări și nevasta se prăbuși în aceeași vreme, pe fața de lut proaspăt, în întunerecul morții.

Isprăvind cu nevasta, se întoarse după ibovnic, căutându-l cu sete, cu poftă îmbătătoare. El făcu câțiva pași încoace și încolo prin beznă, pe după clăile de fân. Nu-l găsi nicăiri. Nu-i putu da de urmă... Capul îi ardea. Tâmpilele îi svâcneau nebune de două părți. Pe mâini își simți ceva lipicios și moale.

— Sângele bestiei...! își zise tare și își încetini pașii lângă pârăul care străbătea în două crângul Săcăturii. Apa sclîșea ca un argint viu și în fundul ei se reoglindea cerul cu toate podoabele lui de aur. Își dăte seama că se înseninase și văzduhul de deasupra... Se spălă până către coate, apoi aplecat pe brânci, bău câteva înghițituri de apă răcoritoare. În tot trupul îi venia ca o toropeală, ca o sfârșeală grozavă. Gâtlejul îi ardea, îl frigea și inima i se isbea cu nebulie de coșul pieptului.

Cu liniștea lui s'a isprăvit! Să meargă să se mai culce de-acum!? Tocmai asta-i mai lipsea!

De departe de undeva, poate chiar din Plopeni, se repetau rari și răscolitoare bubuituri de arme multe descărcate în neregulă. Multe din ele semănau cu acele, pe cari el le cunoștea atât de bine de pe front. Doar îi țiucesc și-i cântă urechile de rezonanțele lor...

Se opri un moment să asculte și să înțeleagă mai bine. Da! Sunt într'adevăr împușcături din arme militare!

Nehotărîrea și moleșala îi pieriră deodată, ori mai exact, i se concentrară în altă direcție, și pașii lui se îndreptară instinctiv spre Plopeni, prin rariștea de pădure, o veche cunoștință a lui. Îndărăt, la casa unde s'a isprăvit cu toate, rămase liniște, o liniște de moarte. Numai câinele, de undeva, de sub o streșină, începu să urle rar, la lună.

Ajuns în punctul cel mai înalt al coastei de deal, în mijloc de pădure rară, înaintea ochilor i se deschise o priveliște fantastică.

În trei margini din Plopeni, se înălțau uriașe vâlvătăi într'o aureolă de scânteii sfărâitoare pe borangicul negru al nopții.

Impușcături dese și răsunătoare se repetau în neorânduială și glasuri de mulțimi se auzeau limpede în tăcerea de mormânt a pădurilor...

— Hm! zâmbi el amar, cu o strămbătură pe față. — Acolo-i de mine!

Își înteeți pașii pe cărare și coborî printre copaci cu poftă, cu dragoste.

Impușcăturile și huetele veniau tot mai aproape. Lumina rugurilor apocaliptice luau proporții gigantice, insuflătoare de mister

și fior. Câmpul sta tăcut, împietrit. O jelniță ușoară plutea peste el și pădurile se deslușiau bine cum se clatină abia după ea.

Se opri în marginea satului. Vuetul auzit de departe se schimbă încetul cu încetul în mii de răcnete clocotitoare. În bătaia luminii focurilor, acum se vedeau oameni dansând un dans straniu. Răpăitul armelor se succeda ritmic și prin aer șuerau, desigur, gloanțe căci nu putea fi altceva acest bâzăit des din văzduh, la fel cu un roiul infuriat de viespi...

O clipă socoti să se oprească, ca în fața unei primejdii. Dar nu se putu hotări. Picioarele îi târau trupul înainte, mereu.

Lărmălaia, care nu putea fi la o distanță prea de tot mare, șuerul plumbilor, pocnetul scurt al armelor și focurile clăilor incendiate, îi aduseră în suflet o beție, în nări un miros dintr'o lume, de unde el abia se depărtase. Înaintă deci cu hotărâre.

Găsi totuși că-i bine să se tragă mai la o parte, pe marginea drumului, sub ocrotirea pomilor și a gardurilor.

Vuetul, pocnetul de arme, alergarea umbrelor în noaptea luminată de giganticele flăcări, creșteau în proporții, se involburau vijelioase, diabolice...

— Aici e de mine! îngână el. Dinții însă i se băteau în gură, într'o continuă clănțănire.

În dreptul urechilor îi trecu în chiote, pierzându-se în neant, un singur plumb de moarte, de cum apucase pe ulița satului. Dar ce? Era el prea obicinuit cu d'astea!

— Aici e de mine! Ura!

Dar la cea din urmă vorbă el simți ca și când s'ar fi rupt ceva din el, cu brutalitate. Scuipă din gura plină. Genunchii i se îndoiră brusc. Lumea începu să se învâртеască cu el.

— I..i! putu doar să răcnească dintr'un plămân și apoi se rostogoli în șanț, sub gard, ca un sac cu lut.

ION CODRIN

V Â N T U R I L E

Nu-mi plac vânturile care — mai întâi neputincioase —
Își făuresc, timid, sufletul vagabond departe
Și pornesc tot mai repezi, mai vijelioase
De mă cutremură cu suflul lor de moarte,
Ca să se risipească pe neștiute meleaguri nisipoase,
Să se spargă 'n țândări de piepturi stâncoase.

Mă 'ntristează vânturile care se scurg,
Nestăvilite, peste zi și noapte, întruna,
Fluvii neastâmpărate în zori trandafirii sau roșu amurg,
Iarna cu sulifi de ghiață fugărind luna,
Vara fluturând văpăi solare ce ard ca un pojar, ca un dor,
Toamna cu iureș de frunze neputincioase 'n urgia lor.

Urăsc vânturile ce-mi târăsc, șuerând mânios,
Printre crengi ce se leagănă ca fantome ale trecutului sur,
Tristețile, convoiuri, răscolite de prisos
De nevăzuții pelerini ai bolfei în susur,
Ca să-mi sfâșie carapacea unui culcuș bolnav
Pe care-o zidesc atât de des, de inutil și firav.

Mă sgudue vânturile care ca șerpii lunecă sub cer senin,
Ca un plânsset fără lacrimi, ca un bocet fără prilej,
Sau rostogolesc și învălmășesc nouri de catran și venin
Și-miucid strigătul de desnădejde 'n gâtlej;
Mă urmărește ca un blestem balada mugitoare a vântului,
De pretutindeni izvorăsc jelanii nomade ca din fundul pământului.

Mă 'nfioară vânturile care trec hohotind
Prin locul unde încerc să trezesc un regret tardiv;
In aer solomonește un nesfârșit și fantastic colind,
Melodii ascuțite s'alungă prin parcul unde iubirea înflorea atât de naiv.
In goana lor mi-aruncă vaete ce nu le mai pot scoate
Nici măcar în refugiul trist cu veștede podoabe 'nghefate.

In rare clipe de răgaz tânjesc după 'ndepărtatul ecuator
Unde totul este un lințoliu de nemișcare, de pace,
Unde fiecare punct are un zenit adormitor
In simfonia pământeană ce vecinicie toarce,
Iar gândurile plutesc lin prin ținuturi fercite,
Inflorind potolite visări de nimic prăbușite.

C. ANGELESCU

Să nu mă vedeți

O nu-mi dați hlamida de aur,
Nu-mi trebuie coroană strălucitoare,
Refuz scufița cu clopoțele,
Eu nu vreau mantaua 'n culori strigătoare...

Stăpânul unei împărății nevăzute,
Nevăzutul tron numai mie-mi slujește,
Cât timp voi nu l vedeți și nu-i dați podoabe,
Atâta numai ființa-i trăiește...!

Pe malul Tisei

M'am reîntors de pe țărmul sfântului Gange
Cu visuri, cu soare ce-ți inneacă vederea,
Mi-e inima o mare floare de lotus
Și fine vibrații, ființa, puterea.

Irugă, focos, fântână cu cumpână,
Sărutări sălbatice, ucigătoare,
Pustă, cârciumă, mâini arse de soare,
Pe malul Tisei, ce caut eu oare!?

Singurătate

Trip, trop... pași mici de femeie
Li aud la scară urcând pe furiș,
Inima-mi se oprește, aștept ceva sublim
In mohoritul toamnei luminiiș.

Tic, tic... inima-mi bate mai viu,
O ascult, bucurie mare, adâncă
Cu ritmu-i tainic și încetinit
Așteaptă pe cine n'a intrat încă.

Pliu, pliump... amurgul violet
Își încearcă strunele prin înălțime,
Seară de toamnă cu ploaie, vezi, nici azi,
Nici azi nu mă caută nime...!

Strănepotul lui Doja

Eu sunt strănepotul lui Doja
Un țaran supărat de rândul poporului,
He, domnilor, n'ar strica o vorbă
Cu gloata de coase în privința ogorului...!

Vara-i fierbinte și coasele-s bătute,
He, domnilor, pumni mulți albi și moi,
Ce-ar fi dacă mulțimea asta a lui Doja
Ar trage-un iureș spre voi!?

Dac'ar porni norodul, domnilor, ce-ar fi,
Unde v'ați ascunde putredele gloate
Din cetățile tari, când scârțâind ruginit
Ați auzi cum se 'nchid deodată porțile toate!?

Înainte bunei Împărătese, Liniștea...

Trec prin pădure 'n luminiș de lună
Dinții îmi țâcăne și eu fredonez, viori
După mine calcă de-o mie de sânjeni
Buna împărăteasă, Liniștea...

Vai mie de mă uit înapoi!

Ar fi vai de mine dac'aș amuți
Sau aș privi mirat spre lună
Un semn, un vaet, un sunet
Și buna Împărăteasă, Liniștea,
Ar face peste mine-un singur pas și m'ar strivi...

Somn

Implinire, Domniță răzleață
Aici e Făt-Frumos, în codrul de aramă,
Marele tău dătător de viață...

În noaptea asta minunile-și torc mreață,
Azi poate fi realitate ce altedăți vis,
Dar numai o clipă îți pot rămâne strajă...

Și plec mai departe, iar tu în marea-ți faimă
Vei aștepta alt Făt-Frumos, o mie de ani,
Dormind în codrii purtători de spaimă...

Ogor

Pe Pusta (larg-apăsătoare University Library Cluj
De mărăcini abia răsesc,
— Cunoașteți țelinile-aceste?
Ele-s ogorul unguresc!

Ating cu buza fruntea țărnei:
Ogor sărac și fără glas,
Printre cucutele cât omul
O floare nu ți-a mai rămas!

Cât vezi e numai buruiană
Și peste câmp, aduilmecând,
Miresme tari, din alte locuri,
M'ajung în mers, din când în când...

Pustiu și gol... în mări de ierburi
M'afund, mă pierd, mă'năbușesc
Și-un hohot lung de vânturi trece
Peste ogorul unguresc...

TEODOR MURĂȘANU

C R O N I C I

IDEI, OAMENI, FAPTE

Scrisori din Paris (Tricentenarul unei cărți)

Une grande philosophie n'est pas une philosophie sans reproche; c'est une philosophie sans peur.

Charles Péguy

În istoria spiritului omenesc sunt date, când omenirea apare mai tânără, mai generoasă, mai eroică. La asemenea întorsături fericite ale istoriei, omenirea, ne spune Jacques Chevalier, trăiește un vis eroid și-l realizează. 1637: Pascal își trăește adolescența încărcată de viziuni geometrice și fizicale; n'au trecut mai mult de douăzeci de ani dela moartea lui Cervantes și Shakespeare, și eroii lor încep să trăiască. Lope de Vega și-a dat toate capodoperile, Calderon abia scris „Viața este un vis”. Descartes are patruzeci de ani, Corneille și Rembrandt ating treizeci, Locke și Spinoza, mai tineri cu câțiva ani ca Pascal și ca marele Condé, se trezesc la lumina rațiunii: două lumi care se'nfruntă. 1637: anul „Cid-ului” și al „Discours-ului Metodei”, prin care se fixează limba și gândirea unui popor menit să devină, în timpurile moderne, moștenitorul tradiției clasice a Greciei și a Romei; anul înființării Academiei franceze și a Grădinii Plantelor; data când Monteverdi, la Veneția, preludează prin operele sale toate îndrăznețiile polifoniei moderne, când Rubens este în apogeul gloriei sale, când Velasquez, Zurbaran și Poussin intră în a lor, când pictorii realității și ai misterului, în jurul lui Georges Dumesnil de la Tour, reînnoiesc viziunea noastră despre lume.

Firește, din aceste inițiative revoluționare, ce se înscriu la geana aurorală a lumii moderne, noi ne oprim numai asupra uneia: apariția „Discursului metodei” de Descartes, al cărui tricentenal se serbătorește anul acesta și căruia îi este consacrat „Congresul internațional de filosofie” ce s'a ținut în luna August la Paris, sub preșidenția spirituală a lui Henri Bergson. Că această carte de căpătâiu a geniului francez a devenit populară nu numai în Franța, unde în acest an s'au făcut timbre „Discours de la Méthode”, ci în lume întreagă, nu mai miră pe nimeni. Pe lângă faptul că în această cărțule găsești sintetizată gândirea uneia din frunțile tutelare ale omenirii cugetătoare, ea este în acelaș timp unul din cataclismele spiritualității europene moderne. Că ești pentru Descartes sau împotriva lui Descartes, faptul n'are nicio importanță pentru valoarea universală a cărții. Dincolo de atitudinile științifice, filosofice sau metafizice, „Discursul metodei” rămâne, chiar în toiul bătăliilor noastre, un monument de „claritate, credință și distincțiune”, de care te apropii cu pietate. Și respectul nostru este cu atât mai mare și mai justificat, cu cât puterea de fecundare a acestei cărți crește din secol în secol. Putem afirma chiar că faima ei trainică izvorește din perenitatea ei.

Intenția rândurilor prezente este de a arăta, în foarte puține cuvinte, care este semnificația acestei cărți pentru Descartes, care este semnificația ei istorică și care este semnificația ei pentru gândirea filosofică actuală.

Pentru totalitatea gândirii cartesiene, cele câteva pagini ale „Discursului metodei”, miraculos de bogate și de precise în maxima lor economie verbală, sunt o emblemă: găsim în densitatea lor luminoasă condensat întreg „Cartesianismul” și, într’un anumit fel, „toată filosofia modernă”. Noi care frecventăm mai des școala lui Pascal, ne grăbim să adăugăm filosofia modernă care se înscrie în așa numita „lignée de Descartes”, căreia, în istoria gândirii franceze și europene, i se opune fremătătoarea „lignée de Pascal”.

În doilea rând, relieful acestei cărți se încarcă de toate determinațiile, când o privim sub unghiul de „metodă” aplicată la știința faptelor, la știința vie. Fără aplicarea acestei metode la tratatele de „Geometrie”, „Dioptrică” și „Meteori”, ea ar putea părea ca o sarbădă colecție de rețete ce ar dispensa pe savant de inteligență, ne spune Jean Laporte. Utilitatea și fecunditatea ei constau în aplicarea, în direcția de cercetare pe care o prescrie spiritului (ingenium) pentru ca acesta să-și poată desvolta puterea înțelegătoare și explicativă, să poată spori și să poată îmbrățișa toate cercurile concentrice ale existenței.

Căci, pe lângă spiritul metodic, foarte modern și foarte științific, găsim în „Discours de la Méthode” o metafizică, — primatul gândirii, existența lui Dumnezeu, deosebirea între suflet și corp, relitatea întinderii, — mult mai complexă, mult mai puțin uniliniară, mult mai puțin realistă decât am crede-o judecând-o prin vederile „Cartesienilor” cari trec drept continuatori, ne atrage atenția Jean Laporte în introducerea la noua ediție a Discursului*). Găsim de asemenea o fizică deductivă și experimentală în acelaș timp, sau mai degrabă deductivă fiindcă-i experimentală, și care aspiră, ca toate fizicile ulterioare, la matematicizarea naturii, fără a nega deloc că se găsesc în natură elemente ireductibile ca inteligibilitatea matematică; în sfârșit o morală, care are ca principiu buna întrebuințare a liberului arbitru și care fixează ca școlul fizicei medicina, iar medicinei îi impune înțelepciunea („sagesse”),

Cam acestea ar fi, în linii de tot generale și vagi, problemele ce alcătuiesc categoriile de mare rezistență ale acestei cărți. Spiritul ei însă, vrem să spunem spiritul metodic al lui Descartes, atitudinea lui în fața problemelor și a faptelor, felul de a pune și a rezolva problemele, stilul gândirii cartesiene, depășesc cu mult pragul de sus al problemelor. Și nicăeri acest spirit nu apare mai evident ca în paginile puține ale Discursului. „On y trouvera, notează autorul citat mai sus, surtout, plus sensible qu’en nul autre ouvrage, l’esprit de Descartes: cette inspiration „héroïque”, comme parle Hegel, qui soulève les phrases parfois longues et jamais lentes de la première et de la sixième parties; cet élan d’un „cava-

*) „Discours de la Méthode”, Éditions de Cluny, vol. 9, Paris, 1937; ediție îngrijită de M-lle Madeleine Barthélemy.

lier français", comme parle Péguy, décidé à livrer toutes les „batailles" intellectuelles; cette ardeur d'un génie qui a le sentiment, comme parle Sainte-Beuve, de „faire révolution partout".

Prin această trăsătură „revoluționară" ne apropiem de semnificația istorică a Discursului. Sub acest raport, apariția Discursului, adică anul 1637, înseamnă, pentru istoria gândirii europene, nașterea unui nou mod de a filozofa, cu totul deosebit de cel școlastic, care a dominat până atunci. Prin urmare, din punct de vedere istoric, Discursul Metodei închide o lume și deschide alta; închide lumea evului mediu, a cărei mentalitate filozofică era dominată de autorități dogmatice la propriu și la figurat, și deschide lumea modernă prin „cette libre façon de philosopher". cum spuneau contemporanii săi, în frunte cu Arnauld, despre Discurs.

În această „filozofare liberă", care însemna o mare îndrăzneală intelectuală în 1637, plătită, cum se știe, de unii cu viața, constă accentul revoluționar al gândirii cartesiene.

„Mais qu'est-ce donc que Descartes apportait de si révolutionnaire, se întreabă Jean Laporte. Peu de chose, en un sens. Il y a presque pas un partie de son oeuvre-physique, géométrie, doctrine de Dieu, doctrine de la liberté, et jusqu'au cogito — à laquelle on n'ait trouvé des antécédents. Et lui même ne se pique pas d'avoir été „le premier inventeur d'aucune". Il se pique seulement de ne recevoir ses opinions, anciennes ou nouvelles, qu'après les avoir „ajustées au niveau de la „raison". Mais la „raison", ce n'est pour lui que la „vue" pure et simple (intuitus) de l'objet à connaître, qu'il soit matériel ou immatériel, autrement dit la connaissance „claire"; et ce qui „clair", c'est tout bonnement ce qui est „présent à l'esprit". Il ne s'agit donc pas de forger des thèses ou des arguments inédits et de contrecarrer les idées traditionnelles. Il s'agit de faire le départ, dans le stock des idées traditionnelles, entre celles qui sont effectivement pensées, en d'autres termes données la conscience, et celles qui se réduisent à un vain jeu de paroles. Ne pas separer des mots, rejeter donc les préjugés, les catégories, la terminologie technique et tout cet attirail qui permet aux gens des écoles de „parler sans jugement de choses qu'ils ignorent", bref appliquer radicalement et intégralement, à quelque domaine que ce soit, le doute méthodique ou, si l'on préfère, l'esprit critique, avec la prétention, non pas de tout comprendre, mais de déterminer exactement les bornes au delà desquelles on ne comprend plus: voilà l'entreprise de Descartes et son originalité".

Esențialul acestui punct de vedere, investit cu mari virtuți revoluționare în comparație cu spiritul școlastic, constă în a nu admite în materie de cercetare intelectuală nici o autoritate înafară de rațiune, a nu ceda decât evidenței, ale cărei embleme sunt claritatea și distincțiunea. Iată ce era nou și revoluționar în metoda cartesiană, din ale cărei fructe se mai hrănește încă și azi, și credem cu mult folos gândirea europeană.

Despre semnificația actuală a gândirii cartesiene cât și despre destinul ei viitor nu putem spune mai mult decât ne mărturi-

sesc două mari curente de filosofie contemporană, care invocă paternitatea cartesiană cu egală putere:

intuiționismul lui E. Le Roy.

fenomenologia lui E. Husserl. Și unii și alții, fiindcă e vorba de școli filosofice, găsesc punctul de plecare și justificarea filosofiei lor în „cogito” cartesian. Departe de a mai fi considerat ca un si-logism, dictonul cartesian este văzut, rând pe rând, ca intuiție, ca esențialitate, iar de tot recent, „filosofia existențială” începe să-i aprofundeze dimensiunile metafizice și ontologice, punând accentul cel mare pe „sum”.

Iată ce înseamnă fecunditatea unei filosofii!

În anul tricentenarului său, Discursul Metodei își păstrează frăgezimea, tinerețea și vigoarea din prima zi după lumină.

Paris, 1937.

GRIGORE POPA

Expoziția pictorului Francisc Gáll

E direct scandalos ca la vârsta de 26 ani (vârsta de azi a pictorului Gáll) să vrei să faci artă și să pictezi „tablouri”. În această atitudine ostentativă se află însă, la tânărul pictor F. Gáll, un amestec de nevinovăție și de predestinare. Astfel că, sentimentul de revoltă îți este domolit de componentele candido ale atitudinii și mai ales de tinuta pictorului care măi crede în rolul pletelor și-al lavalieriei.

Expoziția actuală, care pentru situarea termenului de comparație conține și lucrări mai vechi, are de scop să ne arate munca de un an ce-a depus-o artistul la Paris.

S'a întors cu succese: o „Mention Honorable”, expunere la „Le Salon”, vânzare bună unei americance și'n general c'o conștiință tot mai clară a posibilităților sale.

Lucrările aduse, ne spun nouă, celor de aici ceva mai mult: promisiunea tot mai certă a unui mare talent.

Găsim un progres în cromatismul artistului și acesta se manifestă în pictura de atmosferă, în peisaj. Mai întâiu a eliminat foarte mult colorile sale bituminoase, năclăite în „Terra de Sienna” în okruri, și ntr'o estompare verzuie. Albastrul cerului nu mai este cel de pe paletă, iar manierismul în materie de-a reporta verdele la albastru a dispărut aproape complect.

Peisajul e aerian, plin de nuanțe, tratat repede, de-o manieră impresionistă unde linia (necolorată și deseori doar murdară) se amestecă și se substituie reciproc cu pața de culoare. Din această cauză unele picturi par desene colorate. E lipsa construcției masive a formelor prin culoare și masă ceea ce lasă această impresie.

În general peisajele d-lui F. Gáll trăiesc prin atmosferă, un fel de vibrațilitate colorată, caldă și senină. N'au lumină în sensul de lumină și umbră, au doar culoare.

Din cauza schematismului său cromatic (linii, pete și simple ștersături de penel) tonul suferă.

Mono-tonia lor contribuie însă la accentuarea atmosferei, cauzând în schimb defectul de perspectivă a colorilor, situându-le pe planuri cât mai reduse și contrastând cu planurile obiectelor, multe și variate ca perspectivă.

Din aceeași cauză a improvizațiilor, sunt părți din tablou neindeajuns de tratate coloristic, de exemplu pomii n'au niciunde varietatea de nuanțe a caselor.

Intreaga atitudine a d-lui F. Gáll cere însă maturizare. Impresionismul cromatic nu este o improvizație ci o construcție supusă aceleiași norme tehnic-constitutive ca și orice altă manieră.

Ceea ce ne bucură și ceea ce ne dovedește puternica personalitate a artistului este că s'a întors dela Paris fără să copieze arta Parisului și acel specific al gris-urilor. Influența se simte greafată pe personalitatea artistului în sensul unei evoluții și nu în al unei adaptări.

Când în artă vârsta de 40 de ani e încă tinerețe, aceea a d-lui F. Gáll este pubertate. O pubertate plină, sănătoasă și cu evidente puteri, care într'o zi se vor desăvârși mature și bogate. V. BENEȘ

CĂRȚI

A. C. Calotescu-Neicu, **Sburături**; Ion Biberi, **Oameni în ceață**; C. Munteanu, **Cântece pentru fata bătrână**; Aron Cotruș, **Tară**; George Boldea, **Soliloquii (poeme)**.

În colecția Uniunii scriitorilor olteni au apărut epigramele d-lui A. C. Calotescu-Neicu intitulată „Sburături”. Este al treilea volum de epigrame, până acum. Același autor a edificat în colaborare cu d. N. Crevedia și „Antologia epigramei românești” (1933), azi în a doua ediție. Editura „Ramuri” dela Craiova a dat o îngrijită înfățișare cărții. Iată câteva din împunsăturile cuprinse în acest volum:

Când privești volumul,
Admiri... editorul,
Când cunoști cuprinsul,
Blestemi... autorul!
Unui autor și volumului său de versuri.

Alta :

„Epigramistul Polyclet
Fugea pe stradă n goana mare!
Grăbea s'ajungă-un camion
Cu sare !”

(Instantaneu)

Ori aceasta, care încrestează rodnicia literară a d-lui Damian Stănoiu, autorul volumului „Oameni cu sticleți”:

De sticleții altor oameni
N'avem frică nici de-un ban;
De-ai tăi însă ne e teamă:
Că-or **cloci** vreun nou roman.

Precum și ceastălaltă în care o poartă veche capătă o nouă expresie.

Recunoscători, clienții
Plâng pe doctorul Andrei;
Le-a făcut un bine mare :
Murind el... scăpară ei!

(La moartea unui medic)

Adesea împunsătura se naște dintr'un joc de cuvinte, ca a-
ceasta referitoare la volumul „Citiți-le noaptea“ de I. Minulescu :

Ai zis : „Citiți-le noaptea“,
Dar cititorii, buni, n'au vrut.
Ei le-au citit și zi și noapte,
Și tot nimic n'au priceput.

Oameni în ceață se cheamă volumul de schițe al d-lui Ion Biberi. Sunt, în deobște, schițe psihologice. Analize de stări sufletești, în cea mai mare parte neobișnuite, chiar patologice. Aceasta dovedește preocuparea „modernistă“ a autorului, lucru vădit și din tehnica analizei, care se înrudește foarte mult cu aceea din romanul englez de astăzi.

Dl. Biberi reușește mai ales în prezentarea cazurilor de obsesie și în descrierea stărilor sufletești difuze, care duc la comportări psihostenice sau la nehotăriri dureroase.

Foarte caracteristică pentru aceste însușiri ale volumului de față este schița „Scenă zilnică“ în care starea obsedantă — a persecuției — este înfățișată sub forma monologului interior.

Procedeul e aproape general pentru întreg volumul și, mărturisim, devine monoton. Ori, pentru stările „cețoase“ din care se diferențiază, încet, până la sfârșit o acțiune sau o oprire de acțiune — el pare foarte nimerit.

Autorul excelează în analiză psihologică a stărilor de trecere către o nouă situație (ieșirea copilărească din adolescență a băiatului Silviu Coman („Febră“), trecerea din obsesia fricei din timpul nopților întunecoase, spre lumina zilei liniștitoare, pe care aprinderea multor lămpi și lumânări nu o poate alunga din sufletul boerului bătrân al schiței „In Noapte“.

„Nimeni nu știe ce am. Sunt sortit să sufăr mereu. Aș fi suportat însă toate, dacă din timp în timp n'aș fi copleșit de o groază fără motiv, ca în noaptea asta. Atunci mă scol, căci nu mai pot suporta singurătatea și întunericul. Mă scol și aprind luminile. Vreau să fie totul luminat, să strălucească totul. Trag întâi perdelele groase, ca să nu mai văd fereastra de întuneric a nopții, dar le deschid iarăși, ca să nu mă înăbuș în încăperile căptușite. Vreau să mă lupt cu întunericul, să-l înving, să fac să strălucească prin lumina în noapte și la adăpostul ei să-mi gădesc liniștire. Alerg astfel găfâit prin toate camerele, întreținând lămpile și înmulțind lumânările. Într'un târziu gădesc liniștire în oboseala care mă învinge și atunci adorm. Mă deștept a doua zi în mijlocul camerei în dezordine. Prin ferestrele larg deschise pătrunde lumina cru-

dă a soarelui. În cameră lămpile continuă să ardă cu sticlele înegrite, iar licărul lumânărilor zace îngropat într'un morman de spermanțet. Mă ridic greu și-mi șterg fața înegrită de funinginea risipită de lămpile ce au ars prea tare și simt în gură un gust de moarte și de zădărnice. Cum aş spune? Ceva sălcui. Aș vrea să râd soarelui ca în vremea sănătății și mă copleșește spaima nopții cu târărea corpului din cameră în cameră, pentru dobândirea unei liniștiri.

Apoi apele se așează. Terorile se spulberă, dar rămân să lupt mereu cu tirănia corpului care se refuză voinței*), cu senzațiile ciudate ce-mi brăzdează carnea, cu poverile și calvarul corpului învins de boală"... etc-

Sub forma confesiunii autoanalitice, pe care și-o face bătrânul obsedat de frică, autorul înfățișează adesea în volumul de față stări sufletești analoage cu aceasta. Astfel în *Scena zilnică* schița pe care am amintit-o mai sus, avem un crescendo al obsesiunii ce atinge marginea crimei, dar descrește, relaxându-se aproape brusc: ai impresia unui vârtej ce învălmășește totul pentru câteva clipe, umplându-te de groază, dar se stâmpără apoi, lăsând să apară, apăsător la început din cauză că a lipsit prea mult, dar cu o liniștire târăgănată care se uzurează treptat, treptat, seninul înviorător. Poate că schița „Scena zilnică” e una din cele mai bune din acest volum.

Nu tot atât de precisă — datorită și stării ce-o prezintă, este schița „Tipătul”, în care aceeași preferință pentru anormal, se realizează în zăgrăvirea minuțioasă, pe același plan pur introspectiv, a unui proces sufleteș, a unei crize. — Expresie aici, ca în multe locuri ale volumului, aproape neliterară. Uiiți adesea că autorul vrea să facă literatură și atenția abstractă care te concentrează în citire e aceeași cu care urmărești cazurile clinice dintr'un tratat de patologie.

De aceeași putere analitică, cu un plus de realizare plastică și de claritate în povestire, față de multe schițe confuze în această privință, este bucata *Lunecare*. Aici autorul izbuteste să înfățișeze în momente clar conturate izbucnirea unei stări, adânc și îndelung reprimată, într'un act violent. Povestirea întâmplării se face la persoana I. tot după procedeul de analiză prin monologul interior, potrivit schițelor psihologice. Inafară de câteva lipsuri de stilizare (repețită, abuzuri de aceleași expresii — greșeli comune volumului *Oameni în ceață*), schița *Lunecare* arată însușiri vrednice de reținut. Astfel găsim și o motivare externă a actului final — strangularea lui Gorcea — susținută obiectiv și de întâmplările ce încadrează desfășurarea acestui fapt — banchetul obișnuit în timpul căruia Gorcea și prietenii lui se distrau de bufoneriile acestui personaj în nopțile de chefuri, atenția binevoitoare a prieteniei lui Gorcea, pentru care se organizase „reprezentăția” din seara aceea.

E de însemnat că autorul volumului „Oameni în ceață”, datorită procedeului narativ-analitic amintit, nu are trebuință de a-și boteza personajile, ele vorbesc la persoana I, iau parte la acțiu-

*) Am păstrat ortografia originalului: R. D.

ne în chip prezent, ceea ce aduce o noutate — deși procedeul nu-i al d-lui Biberi — în expunere. Narativul își pierde din valoarea-i obiectivă, prin aceea la faptul trecut renunță la susținerea spațială a desfășurării sale. Astfel inventivitatea imaginației creatoare este ușurată prin înlocuirea acelu cadru decorativ de către subtilitatea analitică a stării psihice desfășurate *actual*.

Așa se explică și faptul că descripțiile lumii externe își pierd valoarea expresivă, precum și acela că întâmplarea capătă un aer subiectiv și personal, autobiografic oarecum. Este aici, desigur, înrîurirea unei filosofii, acea a lui Bergson, care deplasează esența realității în intuiția interioară, degredând valoarea documentară a observației așa zise externe. D. Biberi, bun cunoscător și al filosofiei acesteia și al artei lui Joyce, este astfel unul dintre cei mai fideli realizatori ai esteticei literare preconizată de către *Camil Petrescu* în votumul său recent „Teze și Antiteze”. Același motiv *tehnic* aduce lipsa de interes pentru *povestirea* obiectivă și înfățișarea ei expresivă, obișnuită în arta narativă de până acum, în care cadrul istoric și social, precum și mediul cosmic încadrau extern desfășurarea trăirilor sufletești. De unde urmează și confuzia de genuri pe care *James Joyce* de pildă o realizează în operele sale, în deosebi în „romanul” său „sintetic” *Ulysses*. Precum tot de aici porcedee și *tendențele teatrului moralist*, care desființează toate „accesoriile” obiective ale regizării, punând pe primul plan aceeași substanță subiectiv lirică a trăirii personajelor și desființând chiar ceea ce se cunoaște în arta dramatică sub numirea de *actiune*.

Aceste inovații în domeniul artei literare sunt, netăgăduit, interesante. Mai ales sunt interesante pentru doritorii de acea originalitate care constă în dibuirea mijloacelor *nouă* și deci mai neașteptate și mai ieftine în cumpărarea succesului public urmărit cu orice preț, chiar cu acel de a fi neînțeleș de public, dar totuși admirat — lucrul de curent psihologiei maselor — pentru ... neaștepteta originalitate.

Nu putem, firește, condamna tendința renovatoare. Și nu o putem, cu atât mai mult că ea se realizează în domeniul *tehnic* expresive — unicul teren pe care străduințele artistice pot progresa.

Asta nu ne împiedecă totuși să nu exagerăm aceste posibilități de progres. Confuziile abundente, lipsa de interes, naivitățile și alte cusururi care prisosesc în realizările acestei arte nouă, foarte simpatice totuși, adăugite și la convingerea că unilateralitatea tendinței e un *lest* care va împiedeca totala ei izbândă, se impune foarte multă prudență. Mai eles cu orice realizare artistică e scontantă de vigoarea talentului, a cărui forță creatoare poate învinge orice *teorie*. Un exemplu îl avem în *Pirandello* sau chiar în *James Joyce*.

În linia acestor realizări se așează arta literară a d-lui I. Biberi, așa cum o cunoaștem din romanul său *Proces* și din volumul de față. E firesc prin urmare să o privim cu interesul și curiozitatea firească pentru astfel de înfăptuiri. Observasem, discutând romanul *Proces*, preferințele autorului pentru excesul de neologisme și

abstracțiuni. Lucrul s'a mai împlânzit în *Oameni în ceață*, mai ales că procedeele care acolo erau exagerate, aici sunt adaptate trebuințelor analizei introspective sau materialului psico-patologic. Obscuritățile ce decurg din aceste preferințe și sunt datorite nesuficienței cizelării a limbajului destul de curente încă în stilul autorului nostru, sunt explicabile — nu zic: scuzabile — prin tendințele acestei arte nouă, despre care am vorbit mai sus. Ele vor duce — dacă se vor generaliza — la un fel de ermetism: acela al hărăzirii creațiunilor de acest fel unui public restrâns, încântat de o anumită manieră. Și prin aceasta condiție de caducitate constituțională valoarea acestei arte e de pe acum pecetluită...

Interesul ce i-l purtăm însă trebuie subliniat: în scrisul d-lui Biberi pâlpaie o energie creatoare demnă de atenție.

Generozitatea ar îndemna pe cititori să așeze volumașul de versuri *Cântece pentru fata bătrână* a d-lui C. Munteanu în același curent al inovărilor actuale. Dacă nu ne îndreptățesc la aceasta nici autoportretul strigător din fruntea cărții, nici grozăviile lingvistico-ortografice care mișună printre pagini, sunt câteva indicii sigure în această privință din care desprindem, deocamdată, două. Primul e un motto, care urmează îndată autoportretului:

„Ori, dacă nu, ca fetele popii să-ți scurgi sămânța privirilor,
pe drumurile desfundate ale Soporului, spre Mărul Roșu; (Cluj),
și să vesezi pe Ion, sluga urâtului și a pasiunii din deget...“*

Al doilea, tot un motto, care arată și pregătirea filosofică a autorului:

„Absolutul e o chestie de intensitate“. NAE IONESCU

Trebuie să însemnăm, pe dată, că această cugetare profundă ne duce cu mintea la una analoagă a lui *Ghiță Popândău*, eternizată de nemuritorul Topîrceanu:

„Amorul este-un lucru foarte mare...“

Și acum, să trecem la oarecare amănunte. Primul: volumașul d-lui C. Munteanu se mai distinge prin faptul că nu are nici o editură însemnată pe copertă. Al doilea: cuprinde versuri sentimentale, exprimate în accente arhaice, barbare chiar. Iată:

Ăi, vai, la ce bun;
De-i foiță, nu-i tutun,
Nici cer, eală 'n călimară
Și ce dragoste bizară.

Aseară (nu știu, s'o spun?)
Tu te-ai dus cu'n alt nebun.
Bucurii au numai unii,
Tu ascuți de toți nebunii...

Și ce lacrimi de argint!
Dragostile toate mint. (Cântec)

Observați culminarea spre aforism a simțirii... Al treilea: autorul se exprimă neobișnuit de original, fapt care ne îndreptățește să credem că va reforma arta literară cu desăvârșire. Iată, spre pildă cum glăsuște, agrăindu-și iubita, îngrijorat de văltoarea pătimașă a simțirii sale:

*) Ortografia și punctuația ca în original R. D.

Tu nu vei fi decât sora*)
 Tristeților mele cerești,
 Cu anii, cu toamna, cu depărtările ..
 Te va mâhni oare neodihnită goană,
 Patima mea violetă,
 Cornul de aramă al desperărilor mele ?
 Tu nu știi câte înfrângeri m'au împins
 Spre țărnul rece al sânilor tăi,
 Ce ape negre au invadat
 Luciul scurt al oștirilor mele de vveri
 Privește, iubito,**) ochii mei, ...
 ... Și înțelege
 Patima mea calcinată ... etc. (Căsătorie)

Iată un alt exemplu mai elocvent :

Lividă, fața asta cum ai vrut ...
 Nu mai sper în iubirea pentru femeii.
 Sălciile-au plâns indeajuns
 Destinul fetii de după draperii.
 Ochiul s'a obișnuit atât cu lumina,
 Că nu-ți mai rănește sufletul firav ;
 Apropierea poate să-ți fie caldă și utilă,
 Dar nu mai știu nimic despre frunzele care cad.
 Toamnele regizează mereu pentru alții.

O ! când sângerău orchestrele 'n grădini,
 Orchestrau placarde desprinse din piuneze,
 (Femeia dela chioșc tot absentă era)
 Când fluturau fulardele pe cheuri,
 Tristețile din priviri păreau chemări,
 O ! voluptatea aceia pierdută !

Iernile-apoi, cu viscoli și corbi.
 (Cât de plăcut era în sala de expoziție ;
 Reții : Tonitza, Șeptelici, Ispas și alții ...)
 Poeții zgribuleau în pardesie.

 Carele cu butii și tului,
 Mai putea-vor stârni fiorul
 Unei țări, care tot mai era
 Cu pietre, cu Dumnezeu și holtei?***)

În urbea asta, care se clădește,
 Pentru unele lucruri nu mai sunt anonim,
 Mă ispitește tristețea plecărilor. (Veghe)

Trebuie să recunoști, citorule, că ai înțeles prea puțin ! Totuși, trebuie să mai recunoști că e admirabil ! Mai ales : pentru țara asta „care tot mai are pietre, Dumnezeu și holtei“ ! Autorul este, într'a-devăr, revoltat și răzvrătirea-i vrea să fie majoră și dârză. O spun versurile acestea :

M'a gonit din bățătura tatii,
 Un prevestitor urlet de câine,
 Pentru o moarte sau un compromis
 Și sufletul meu încă nu s'a vindecat.

*) vezi Șt. Baciu. **) lipsesc virgulele, în original. ***) Compară : În țara asta cu coceni și lună.

Mai sper încă:
In clinchetul de cristal al stelelor,
In dreptatea, fără prietenie, a lui Dumnezeu
Și 'n răzvrătirea contra directorilor. (Echilibru)

Revolta izbutește câteodată în jale :

Mă cuprinde uneori o jale grotească
Pentru tot ce n'am fost
Pentru tot ce n'am putut,
Incât, cal dacă aș fi,*)
Mi-aș aminti cu mai puțină patimă
Livezile cu ierburi,
Poata cu tulei
Hienă de ași fi,
Aș scormoni cu mai puțină desfrânare
Gunoaietele unor neîmpărtășite voluptăți.
Și-aș cânta cu toate slugile
Ororile unui repertoriu popular. (Motiv)

Vedeți? Jale, jale pe toată linia... Este, într'adevăr, impresionant acest curaj al sincerității. Ca și mai sus, poetul se confesează deschis, adesea. Așa :

Mă birne totuși o doină pe nas
Pentru frunza care n'a sunat decât de vânt... (Toamnă)

Sau:

„Rumeg și casc. .” etc. (Românească)

O singură dată în *Dimineața de Iarnă*, acest poet reformator, răzvrătit, original... se înjosește să cânte așa cum au făcut combreslașii săi cărora li s'au ridicat osanale... pe nedrept:

Ca un lucrător tocmit cu ziva
Dimineața mă așteaptă 'n tindă;
Am privit din perni mototolite
Fața albă, nedormită în oglindă.

Bine cuvântat-au vitele în țarc
Și-au pornit să roadă firele de pae;
Peste-aroma grea de ciai și vis,
Dim neața îmi pătrunde în odae.

Și 'n tăcerea așătată de nesomn
A rămas nedumirită în picioare
Insemnând, ca la sfârșit de basm,
La fereastră, semne albe de 'ntrebare.

Din începuturile sale literare, poetul Aron Cotruș s'a afirmat ca partizan al violenței, al expresiei dure și al energiei. Versurile au căutat să cuprindă mai apoi revolta împotriva acelor ce împilează pe iobag. Tendința aceasta a culminat în broșura de versuri *Horia*, tipărită mai anii trecuți la Vașovia. Acolo versul său modernist căuta să îmbrățișeze în dragoste admirativă de odă figura măreață a marelui răzvrătit pentru dreptatea noastră.

Astfel poemul *Horia* va rămânea ca o dăltuire în granit a verbului său poetic;

*) Poetul e... minor?

De jos,
 te-ai ridicat drept, pietros, viforos,
 pentru Moș,
 pentru cei săraci și goi, pentru toți...
 Și-ai despicat în două istoria,
 țăran de cremene,
 cum n'a fost altul să-ți semene.
 Horia!... (vol. Horia)

Tot astfel, va rămânea ca un ecou cristalizat al durerilor străvechi ardelene poemul *Umbra roatei*, care ar trebui știut pe-de-rost de copiii noștri, ca un memento al pătimirii neamului:

Umbra roatei pe care sângerat-ai tu
 se ridică și-acu,
 despărțitoare
 pe-aici între două popoare...
 Și cască încă
 o prăpastie adâncă
 Ce, străjuită de aspri străjeri,
 deschisă prin timp va rămâne
 între dirzul valah fără uri
 și 'ntre putredul grof fără mâne... (vol. Horia)

Cu aceeași notă și aceeași tendință admirativă se înfățișează noua broșură de versuri a lui Aron Cotruș intitulată *Tară*. Aici poetul vrea să fie un instigator al energiei naționale pentru răsăritul de mâne, ce-l visează cu mult dor. E o inspirație geamănă cu a poetului Oct. Goga din vol. *Poezii* și deci cu versurile din *Horia*, cum am mai spus. E același avânt profetic al poeziei poporaniste ardelene, al poeziei sociale: revolta răzășească în poezia noastră poporană, revolta iobagului în poezia Ardealului împilat, revolta nedreptății vremii noastre:

Peste gropi de trufași arândași
 peste gropi de tâlhari cămătari, —
 plugule, tot mai aspru să ari,
 petec pustiu să nu lași,
 bruș nezdrobot să nu lași!...
 Peste mișelnice morminte de hoți,
 de hoți și netoți,
 ară adinc, adinc cit doar poți!...
 Căci e pe drum,
 un plugar cum altul nu-i săi semene...
 după-al cărui pas ogor sălbatic n'o rămîne...
 plugarul năzdrăvan ce va ara prin foc și scrum,
 cu pas de fulger, cu brațe de cremene...
 plugarul-împărat de mâne...

E același accent energic din „De-ai ieși din mormînt“, din „Groful au crezut...“ sau din „Călăuză“, — toate poeme din volumul *Horia*.

Și, totuși, printre multe izbucniri scilpitoare de energie, foarte puțină poezie adevărată în versurile acestea, în care *avântul* voit, nu coincide totdeauna cu *avântul poetic*, care nu se poate lipsi cu totul de spontaneitate.

Poetul Emil Giurgiuca publică prefațând o plachetă de versuri foarte frumos tipărită, a poetului George Boldea. Sunt aici mai

ales poeziile din revista *Abecedar*, pe care Boldea a întemeiat-o împreună cu Giuguica și care a însemnat, într'adevăr, o nouă mișcare literară,^{*)} continuată de acei care au scris acolo și care au întemeiat apoi revista *Pagini Literare* unde poetul Giuguica e așteptat între ai săi de odinioară.

Versurile lui George Boldea sunt de factură clasică. Dela început expresia lor răbduriu îngrijită a izbit prin cuviincioasă înfățișare față de încercările îndrăsnețe ale altora. Tremurul dragostei și iubirea naturii își căutau glas cumpănit în *poezia lui imagistă*, alături de teama necunoscutului.

Volumul *Soliloquii*^{**)} apare în colecția „Abecedar”, ca o promisiune a editorului, care el însuși ar putea să adune poemele sale din revista cu acelaș nume în aceeași colecție. El cuprinde aproape patruzeci de poeme înstrunate pe câteva teme lirice eterne pe care poetul te transpune într'o viziune proprie, dovada unui talent incontestabil.

Iubirea e motivul cel mai potrivit pentru sufletul tânăr și însetat de viață al acestui cântăreț frânt de soartă prea timpuriu.

Adorata, așa-i spune el iubitei sale, e o ființă diafană, izvoită din visurile lui aprinse. În râsul ei „pălește cerul înflorit și giulgiul de argint de pe albastra floare”. Când vede pomii înfloriți, gândul îi sboară către dânsa. Și dorul pentru ea îi face inima să crească:

Doar inima-mi ce crește ca s'o vadă

De visuri legănată, e o floare

Ar vrea să culegă stelele cerului ca să-i facă o salbă:

Eu sunt păstorul prejnuț de stele

Ce le-oglesc în doniciorul sufletului meu

Și le desmierd să fac o salbă dragii mele

Din urmele lui Dumnezeu. (Pastorală)

Astfel iubita e mai presus de dumnezeire, ca în orice cult aprins al dragostei tinerești.

Iubirea aceasta se înfrățește cu natura prin acea firească lege a iradierii emotive și se întrupează în toate frumusețile firii:

Iubirea-mi arde 'n candelă de mac

Păzită de surâs de albastrele

Ce-au răsărit din dorurile mele,

Privirile-mi pe ramuri spânzură hamac. (Nocturnă)

Cea mai reprezentativă poezie închinată iubirii este însă aceea în care poetul își cântă dorul înfiorat de taina ce-l cuprinde:

Te-ai ridicat din visuri, albă, ca o rugăciune

Și cerul și-a plecat urechea la pământ

S'asculte mersu-ți sărutat de flori — un cânt

Necunoscut de-albastra lui genune.

Furtuna mea de flori ce 'n sbor dispore

De teama iernii, ca o rândunea,

Cântând și-aș scutura-o la picioare

De-ar fi să treci de gheață peste ea.

*) Cum spune poetul Giuguica în Prefața plachetei, **) Titlul mi se pare pretentios și nepotrivit!

Dar cerurile noastre se vreau îngemănate
Atrase de mirajul cântecului pur
Asemenea cascadei de azur
Ce 'n vraja chinuitei mări străbate.

Și vinul sângelui clocotitor de visuri,
Abia 'ncăpând în amfora-mi de lut
Se vrea cu setea dragostei băut
Precum se vor suvoaiele 'n abisuri.

Căci sub pământ nu-s căi să ne 'mpreune,
Doar cripte încuiate cu lacătul de-apoi
Și despărțit de tine ca o rază mă desfoi
Trup alb ce te ridici din visuri ca o rugăciune... (Insetare)

Este în dorul acesta al înfăptuirii dragostei presimțirea morții, ca întotdeauna în frământările iubirii, atunci când ea nu duce spre cufundarea mistică în Dumnezeire: e limitarea potențială a absolutului simțirii, așa de firească psihologiceste și atât de tineresc umană. Frăgezimea expresiei, dantelată în sbor de imagini gingașe este remarcabilă. Intensitatea stăpânită a emoției se irizează în jocul acesta curcubeic al icoanelor:

Furtuna mea de flori ce 'n sbor dispere,
De teama iernii, ca o rândunea... etc.

Orchestrația simțirilor este foarte artistic armonizată astfel în exprimarea ei armonică căreia limbajul i se mlădiază cuminte dând greș doar o singură dată; de dragul unei expresii la modă:

Și vinul sângelui clocotitor de visuri
Abia 'ncăpând în amfora-mi de lut

(Ceea ce exprimă admirabil puterea pasiunii)

Se vrea (!) cu setea dragostei băut —
Precum se vor (!) suvoaiele 'n abisuri

Tot așa de frumoasă e și cealaltă poemă erotică închinată Lianeii, deși puțin cam retorică în finalul ei sentimental:

Cu nostalgia apei ce se duce 'n mare
Eu viu să-ți văd surăsul răsărit,
Lumina lui păleşte cerul înflorit
Și giulgiul de argint de pe albastra floare.

Mă simt, brumat de toamna 'nsângerată,
Un crâng ce'n agonie cântă, cade veșted,
Inzăpezit de tine-aș fi un creștet
Ce trist cu simfonii de azur se 'mbată... etc. (Dia Nostalgie, str. I și II).

Un alt motiv liric al acestor poeme este cântarea frumuseților naturii, din care izvorăsc câteva pasteluri reușite: *Primăvară*, *Vară*, *Toamnă*, *Iarnă*. Dealtfel natura se împletește adesea în cântecul elegiac al poetului, și-l face să ntrevadă contrastând cu frumusețile firii chipul neașteptat al morții (*Panică*, *Fior de toamnă*).

Poetul stăpânește cu multă siguranță limba și se arată un priceput dăltuitor de imagini.

Iată o strofă doveditoare pentru amândouă aceste însușiri:

Când soarele prin pânza azururilor cură
Și floarea insetată pândește'n drum un nor,
Suflarea mea să sune în șopot de izvor
Inrourând sărutu-i înfrăgezit pe gură. (Doriață)

Iată și câteva exemple singuratice din care putem aprecia fantezia creatoare de imagini alese :

Capricioase zările albastre
Asvărul bijuterii de stele 'n mare. [Primăvara II]

Gingii de zări arat 'un fereastră
De munți dințați ce trec nemărginirea...

.. L'apus se leag 'un nor cu sfori de ploaie —
Țâșnă 'ntre pământ și-un cer posac —
Iar ziua se desprinde ca o foaie
Gâlbuie din al timpului copac... [Inserare].

Sau aceasta strofă plină de nuanțe cromatice :

Azi, care siderale cu doru-mi încărcate,
În pajiștea de flori, fugarii soarelui adastă,
Să i le verse dragii pe fereastră
În flacăra ce sângeră 'n mușcate. [Lumină Adumbrită]

Sau :

Deși pe uși e lacăt, mă fură luna pe ferești
Cu fungei de roze mă 'mpânzește,
Icoana adorarei în mine s'adâncește
Cu dăra unei perle în apele cerăști... [Sbucium]

Am citat la întâmplare, dar o cercetare amănunțită ar da o recoltă mai bogată și poate chiar mai frumoasă de imagini rare.

Poetul se găsea atunci când a părăsit țărâmul lumii noastre în pragul închiegării unei viziuni personale. Moartea l-a smuls din forfotul creației, lipsind poezia ardelenescă de o putere prețioasă.

ROMULUS DEMETRESCU

„Cotnarii“ de Elena M. Herovanu.

Ilustrul academician *Mihail Sadoveanu*, care a prefațat această operă, scrie despre trecutul și viitorul Cotnarului:

(E vorba de comuna Cotnari din jud. Iași plasa Carligatura).

„Sămânța e în floare, învățămintele sunt în lucruri. Nu stricați această bună podgorie, în care Domnul și-a trimis lucrătorii săi întru spirit. Readuceți în ea duhul cel bun de altă dată, dragostea de cultură și de libertate, rezistența contra obscurantismului, înfrățirea pentru ridicarea poporului“.

Autoarea, foarte modestă — caracteristica adevăratelor talente — ne spune că a făcut o scurtă monografie a Cotnariilor, o schiță fugitivă, din care însă nu lipsește nimic ce a socotit necesar.

E de observat că monografia e un teren aproape nou la noi (cea mai reușită e a părintelui *Matasă* „Monografia județului Neamț“), e deci captivantă prin însăși dificultățile ce întâmpină autorii.

În capitolul „Privire în trecut“, d-na Herovanu descrie originea acestei podgorii și de unde acest nume, citează pe Bandini, un călugăr italian care a trecut prin Moldova în secolul al XVII-lea, Cantemir, Xenopol, Costăchescu, Balș, Iorga, etc.

Interesant de tot este cum e descris Cotnarul care a făcut cunoștință cu Renașterea, când Iacob Eraclidul, Despot Vodă (1510—1503) a-ajuns Domn al Moldovei, 1561—1503.

Biografiile spun că era grec, fiul unui marinar ce se numea Ioan Vasile, că a fost în serviciul unui nobil numit Iacob Eraclid, care era ofițer în serviciul lui Carol Quintul. Mai târziu trece la protestantism, fiind în relație cu Melanchton. În 1556 se duce în Saxonia, unde se ocupă cu literatura. De acolo trece în Danemarca, Suedia, Prusia, Polonia. În Polonia intră în legătură cu boeri moldoveni și arată interese mari pentru țara lor, învățând românește și studiind istoria ei. În acelaș timp în genealogia ce-și formase, găsi prilejul să stabilească o legătură de rudenie între familia Doamnei Ruxandra, soția lui Lăpușneanu și unul din ascendenții săi. Astfel își pregătește calea la domnie. Vine în Moldova, este primit la Curte, își face un partid între boeri și răstoarnă pe Lăpușneanu, pe care-l învinge în lupta dela Verbia, cu armata ce-și formase prin amicii săi din Polonia. Ocupând tronul, câștigă și favoarea Turcilor prin mari sume de bani și începe o domnie, care ar fi putut să fie foarte folositoare prin măsurile de ordin administrativ, legislativ și cultural (o școală la Cotnari) luate de el, dacă n'ar fi produs nemulțumirea, mai întâiu a boerilor, apoi a țărănilor prin oarecari greșeli de procedare și prin propaganda lutherană ce a încercat s'o facă. Instrăinându-și și sprijinul din afară, nu putu rezista până la urmă atacului lui Ștefan Tomșa, din 1563 — care unit și cu trupe polone, îl ucise.

Viața lui a inspirat lui Alecsandri piesa Despot Vodă (după Gh. Adamescu).

D-na Herovanu ne spune că Despot Vodă a invitat la „Universitatea” din Cotnari pe „Gaspar Peuci, Ioachim Rheticus,... care n'au venit. A izbutit să aducă pe Iacob Sommer care a stat aci”.

Vom completa pe autoarea noastră cu biografia (izvoare luate din opera d-lui Karl Kurt Klein).

Ioan Sommer s'a născut în 1545 în Pirina (Saxonia). Ca student în Frankfurt pe Main s'a distins fiind un spirit de întreprindere întotdeauna vesel *studius iratus inanibus*. Părăsește universitatea și vine în Moldova unde înființează așa zisa Universitate din Cotnari.

În 1563 după prăbușirea lui Despot Vodă, a fugit prin munți, unde tot rătăcind a ajuns la Brașov. Aci devine directorul gimnaziului. Mai târziu e silit a părăsi postul fiind suspectat ca renegat. Dela 1568—1570, el a fost directorul gimnaziului din Bistrița, dar și aici se duce o campanie împotriva lui, sub motiv că e eretic. Se stabilește la Cluj, unde s'a însurat cu fiica unui preot, Franz David.

În 1574 a murit de ciumă, împreună cu soția și soacra sa.

Despre „Universitatea” din Cotnari au scris foarte mulți autori și în diferite limbi: latina, franceza, germana, ungara. Ioan Sommer a scris „*De elade Moldavica*”, 15 elegii. Autorul într'o latinească admirabilă descrie viața lui Despot Vodă și toate peripețiile prin care a trecut Eraclide și Cotnarii lui. Seivert numește pe Sommer „Un poet mare, un creștin fals”. Schescus a scris „*Casus Tristissimus Despotae, Basilici (1561—1563) etc.*” Cea mai reușită descriere din punct de vedere istoric a vieții lui Ioan Sommer a făcut-o dl.

Karl Kurt Klein în cartea „Rumanisch-Deutsche-Literaturbeziehungen (1921).

D-na Elena M. Herovanu, înarmată cu documente, descrie cu un lux de amănunte istoria bisericilor de acolo, izvoare din N. Iorga, V. A. Ureche, A. D. Xenopol, G. Balș.

„De curând, în 1934, o serie de săpături întreprinse de către dl. I. Bulău, în via sa dela Cotnari, au condus la descoperirea resturilor de temelii ale unei biserici de dimensiuni mult mai mici decât acea a căror ruini se păstrează și astăzi“.

Descriind Cotnarii în secolele XV, XVI și XVII, trece la epoca lui Dimitrie Cantemir la începutul veacului al XVIII-lea și extrage un fragment interesant din opera lui Cantemir, un pasaj din „Marele dicționar geografic“ din 1899 (G. I. Lahovari, Gen. C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu) și așa descrie neomițând nimic absolut — Cotnarii până în pragul veacului al XX-lea.

Articolul sublim din această lucrare e: *Lucruri și aspecte de azi.*

„Pe versantul de răsărit al acestei coame de deal și având la picioare valea Bahluiului, se întinde podgoria Cotnari. E de remarcat că după cum mușchiului verde îi priește nordul și îl găsim totdeauna bine dezvoltat și acoperind cu o bogată pătură verde partea dinspre miazănoapte a copacilor, tot astfel le priesc viilor coastele răsăritene ale colinelor“.

Vom adăuga:

Cotnarii au e pagină de aur în istoria literaturii române. Aci s'a născut marele romancier Cezar Petrescu, secretarul general dela Ministerul cultelor, și mulți elevi dela școalele secundare vor rămâne repetenți sau în cazul cel mai bun corigenți dacă nu vor ști de Cotnari, locul natal al lui Cezar Petrescu.

D-na Herovanu nu neglijează nimic, așa citim și considerații asupra climei dela Cotnari.

Autoarea ne spune că la Paris și în alte centre străine Cotnarul era cunoscut chiar în secolul al XIX-lea. Poate chiar Bau-delaire în „Sufletul vinului“, (după N. Davidescu) s'a gândit la Cotnari când a cântat:

Cântă, prin sticle, vinul de aur, într'o seară:

— »Spre tine 'nalț, sărmane Kein desmoștenit
Prin închisoarea sticlei cu dopul plâns de ceară,
Lumina unui cântec puternic de'nfrățit.

Cunosc ce greutate-i, pe coasta calcinată,
Și ce sudoare, trudă, sub soarele arzător,
Să-mi 'njghebez viața și sufletul însă iată
Că 'n schimb, și eu, sunt darnic și recunoscător.

Epoca tragică, filoxera a făcut ravagii în frumosul Cotnari. Cu mult talent ne descrie culesul viilor. E așa cum întâlnim la Virgilius Maro, în Georgicele sale (după Coșbuc) o entuziastă invocațiune către Bacchus, supranumit Leneu.

»Vino, părinte Leneu, căci pline dn sfințele-ți daruri
Toate le avem și ție-ți rodesc bogății de struguri

Viile toamna și'n plinele căzi îți spumegă vinul.
Tată Leneu, tu vino-mi încoa, și'n mustul cel proaspăt
Scaldă-ți cu noi, piciorul cel gol, descălțându-ți coturnul.

Vorbind despre vița de grasa dela Cotnari D-na Herovanu afirmă:
„Transplantată pe teren străin, va da un vin care nu va avea nimic comun cu grasa de Cotnari. Dece? Pentrucă îi va lipsi climatul Cotnarilor. Și nu numai climatul metereologic, adică totalitatea fenomenelor atmosferice, ci climatul care reprezintă totalitatea condițiunilor ambianței sale: îi va lipsi peisajul Cotnarului, conturul dealurilor sale, mângăerea dulce a soarelui, sau îi va lipsi pana și nopțile cu lună de aci și cântecele de dor, cu care fetele l-au deprins, și foșnetul ușor al vântului, care înfioară noaptea fiecare frunză, șoptind povești, pe care vinul le va repeta, mai târziu, ace-luia care-l va bea...”

Culesul viilor! Bogății de culori și a muncii care rodește. Câte prietenii nu se încheie, câte căsniciii nu se cimentează, câte iubiri nu se leagă. Multe cântece, snoave, e o sărbătoare a pitorescului românesc. „Știința ne vorbește de vitaminele B. și G. Un petec de vie a avut Vasile Alecsandri, Duiliu Zamfirescu a fost președintele podgorenilor, D. Anghel a avut legături cu podgoria. Nemuritorul St. O. Iosif a cântat:

Până când deci urcă 'n vie
Vreji de viță pe haraci
Sus pahare e, trăite,
Și pe urmă pot să vie
Mii de draci!

Bardul Octavian Goga a poetizat:

»Măi, crășmare Nicolae
Ce mai zici de lumea asta,
Dumnezeu să ți ție vinul
Și norocu' și nevasta!
Bea și tu cu mine astăzi
Că eu beau să-mi stâmpăr doru',
Par'că-i alta lumea, vere,
Când ne zice Laie Chioru».

Academicianul George Murnu în „Anacronice“:

„Eu cu mândra mea să vin
Vița când va rugini:
Strugurii ne-ar veseli
Cu-al lor suc divin.
Cu belșugul în căsută
Serile făr' de noroc
Le-am petrece lângă foc
Bând cu a mea draguță
Și ar fi raiu a noast ă viață:
Noptile ne-ar fi senine
Cu paharul lângă mine
Și cu draga n brațe “.

Și așa! Phoebus trece în sticle, butoaie: Cultul lui Dionysos n'a dispărut!

D-na Elena M. Herovanu, autoarea operii de care ne ocupăm e o distinsă avocată, e fiica colonelului Harhas, — proprietarul unei podgorii în Cotnari, nora jurisconsultului și romancierului prof. E. Herovanu.

D-na Herovanu:

„Cotnari nu poate fi o podgorie mare decât prin calitatea sa. Ori din acest punct de vedere, nu ezit s'o afirm. Cotnariul e cea mai mare podgorie a țării noastre“.

E o mândrie legitimă și naturală.

Moravurile și năravurile Cotnarilor sunt bine descrise. Despre femeie:

„Întâi casa și bărbatul: apoi ea. Aceasta pare să fie lozinca Cotnărencei“.

Bărbatul e zugrăvit:

„Oamenii care nu și-ar bate vita pentru nimic în lume și care, dacă e vorba să dea în cineva, dau mai degrabă în nevastă“.

Talentatul nostru scriitor Al. O. Teodoreanu a scris înainte cu un deceniu o nuvelă în stil de cronicar. Acțiunea se petrece în Cotnari.

Cotnarii de altădată e bine zugrăvit. D-na Herovanu poetizează *Cotnarii de astăzi*:

„Nicăeri cerul nu e mai albastru, căldura soarelui mai molcomă și mai desmierdătoare și nicăeri nu e atâta bogăție de verde, de aur, de purpură, de ruginiu și de aramă, ca pe dealurile Cotnarului“.

Opera d-nei Herovanu e un vast teren de cercetări istorice, geografice. Se găsesc detalii prețioase. Toate cele puse metodologic, scoase în relief, analizate. Citatele sunt judiciar tălmăcite cu mult talent, cu o logică de fier. Stilul îngrijit, frumoase ilustrații.

D-na Herovanu a făcut un bun început. Citesc în acest moment într'un ziar:

„Cotnar-Paraclis“ de ing. agr. Dima I. Gavriliu.

„Lucrarea este o vastă și complectă monografie a viilor dela Cotnari. Descrierea viței și vinului de Cotnar din veacurile trecute, înlănțuită cu ample expuneri de împrejurări și fapte istorice, fac ca monografia, alături de caracterul documentar-științific să constituie și o lectură plină de interes“.

În ultima parte a lucrării se tratează problema Cotnarului de astăzi și rolul important pe care ferma (statului) Paraclis, înființată în 1893, l-a avut atât în combaterea filoxerei, cât și progresele realizate în regiune, prin activitatea desfășurată în multiplele probleme de viticultură pe care și-a propus să le rezolve.

Așa că, Cotnarii, grație D-nei Herovanu devine celebru. Lucrarea „Cotnarii“ atrage atențiunea specialiștilor.

CAROL DRIMER

ÎNSEMNĂRI

La 27 August 1937, în vârstă de 75 de ani, a decedat, la Haga, filosoful Constantin Brunner, creatorul operei „Die Lehre von den Geistigen und vom Volke“. Ultimele concluzii la care ajunge știința modernă fuseseră anticipate și formulate în această gigantică operă, apărută în anul 1908 (Editura Karl Schnabel, Berlin, Axel lunckers Buchhandlung, ediția a II-a la G. Kiepenheuer, Potsdam). Ea îmbrățișează din nou și prezintă în chip original toată gândirea omenească. Așa numita „Fakultă enlehre“, o revelație a celor trei diferite domenii de gândire ale omului, formează concepția originală a sistemului, dând fiecăreia posibilitatea de a se orienta în lumea ideilor și a le clasifica într-una din cele trei facultăți: *rațiunea practică* fiind comună tuturor oamenilor, bazată însă, fie pe *spiritul pur*, fie pe superstiție ca „*Analogon*“ la spirit. Pe baza aceasta Brunner critică toată gândirea omenească, acea confuziune de rațiune practică și superstiție, și definește bine *Rațiunea pură* separând-o de *Spirit* și *Analogon*. Prima parte a operei tratează despre natura și însemnătatea rațiunii practice, și pune temelia psihologiei științifice așa cum rezultă din doctrina mișcării „*Bewegungslehre*“ ca ultimă expresie a gândirii omenești, ea însăși fiind dezvoltată magistral drept cheie de boltă pentru toate fenomenele existenței. În opera „*Unser Christus oder das Wesen des Genies*“ — ființa geniului sau geniu — Constantin Brunner continuă despre *Spirit*, a doua facultate de gândire, așa cum se manifestă ea în unele personalități desăvârșite ale speței omenești. Aci se expune gândirea modificată a omului genial, dar se arată și soarta acestuia în societatea omenească, orânduită și stăpânită de cei practici, orbi și surzi față de esența vieții și imperativele acesteia. Din antagonismul acestor două tipare de oameni reiese toată confuziunea ideilor așa cum ni se înfățișează în decursul istoriei, toți oamenii fără deosebire trăind în dependență firească de *Spirit*, atrași — chiar în mod negativ — către el, prin imitație, însușindu-și „*Analogonul*“ *Spiritului* în Religie, Metafizică și Morală. Pe de altă parte, Arta, Filosofia și Iubirea sunt modurile de activitate productivă sau reproductivă a celor cu conștiința de sine și a întregului. Iată felul cum descrie Brunner sensul mai profund al istoriei, a tot ce tinde la viață în decursul secolelor, evidențiind luptele ideilor și tot ce e potrivit realizării lor. Meritul lui Brunner stă în explicarea și în cadrarea definitivă a rațiunii practice omenești, reducând-o la justa ei valoare de a fi principiul existenței omului, funcțiunea ei fiind menținerea existenței și grija pentru ea. Prin această lămurire ce a dat-o omenirii nedumerite asupra rațiunii omenești și prin faptul că a afirmat și dovedit din nou, în ciuda epocii noastre materialiste, esența și atotputernicia spiritului în Artă, Filosofie, Iubire, Brunner se situează alături de Platon și Spinoza. Pe zi ce trece omenirea va ști să se folosească de comorile de gândire neprețuite încă, depuse în opera lui vastă. Principiul științei enunțat dentru prima dată aci, fondat și

lămurit la fel de bine, va fecunda în mod nebănuit toate științele omenеști speciale, în deosebi psihologia. Au urmat după „Lehre“: „Spinoza gegen Kant oder die Sache der geistigen Wahrheit“, „Der Judenhass und die Juden“, „Liebe, Ehe, Mann u. Weib“, „Vom Einsiedler Constantin Brunner“, „Aus meinem Tagebuch“ și „Materialismus und Idealismus“. (Editura G. Kiepenheuer). Brunner nu se adresează celor mulți, ci celor pătrunși de măreția vieții, cari vor să-și găsească rostul și pe ei înșiși. Aceștia Brunner le este călăuză și stimulent spre o perfecționare până la o viață desăvârșită și fericită. Aceștia găsesc în opera lui un sistem unitar de gândire până la ultimele consecvențe, fără contradicere, aci ei află și despre modul de manifestare al spiritului și în artă și în mistică, precum și în viața celor productivi sau reproductivi. Brunner se adresează aceluia cari bănuiesc la baza rațiunii — spiritul, în miezul lumii — sensul lui; pe aceștia îi încurajează, conform năzuinței profunde a sufletului, să-și caute calea ce duce la perfecționare internă, devenind cu adevărat oameni liberi.

MOISE RADU

Admitem numai românismul, care e acelaș în Basarabia, în Muntenia, în Transilvania și în oricare altă provincie românească. Dacă ar fi vorba să reacționăm vreodată, această reacțiune ar fi integrală; nici odată nu ne-am preta să vorbim în numele unei provincii, ci în numele românismului. Se înșeală unii grăbiți cronicari, dacă își inchipue că noi nu avem ce opune mișcării culturale a minorităților. În fața fracțiunii separatiste și adversă din respectabila mișcare culturală a minorităților etnice transilvănene, de-o pildă, noi punem întreaga noastră mișcare culturală, la care activează intelectualul român în mod unitar, indiferent din care provincie ar veni. Intre intelectualii români de azi, ardelenii își au procentul lor. Că cei mai mulți sunt la București, este explicabil: Capitala e focarul nostru cultural cel mai puternic. N'ar putea nimeni însă învinui pe vreun intelectual originar din Transilvania, că și-a tradat provincia, atâta vreme cât nu ar putea fi învinuit de tradare față de țara sa în general. Dacă tinerii noștri scriitori din cutare provincie a țării au impresia că mișcarea culturală dela noi, nu din provincia lor, ci din România, este prea slabă față de ceea ce ar trebui să fie, atunci să lupte pentru creierea condițiilor necesare unei mai bune prosperări culturale. Să propovăduiască prin scrisul lor că trebuie să li se dea masselor țărănești și muncitorești mai mari posibilități de a lua parte la simposionul culturii, în mod direct, nu numai indirect, cum e astăzi cazul în mare parte. Să se sporească numărul celor ce au condiții materiale potrivite pentru a deveni intelectuali. Dar aceasta nu în mod exclusiv pentru etnia românească. Șovinismul nu caracterizează pe poporul nostru. Etica noastră socială admite condiții egale de desvoltare pentru toate unitățile etnice ale acestei țări, cu respect pentru limba și ființa populară a fiecăreia. În schimb, cerem oricărei minorități etnice să înțeleagă că ea nu poate avea interese opuse intereselor noastre și că trebuie să lupte cot la cot cu noi pentru realizarea unei vieți mai bune. Adevărații intelectuali mino-

ritari vor înțelege aceasta și se vor conforma. Pe aceia care vor înnota în contra curentului, valorile implacabile ale vieții noastre naționale și de stat îi vor înneca. Unui transilvanism fictiv noi nu înțelegem să-i răspundem cu un alt transilvanism fictiv, ci în fața iluziilor efemere punem covârșitoarea realitate românească. Înțelegem să avem în toate colțurile țării, dacă e posibil și necesar, reviste și edituri, mișcare culturală, dar aceasta să fie peste tot românească, nicăieri ardeleană, basarabeană sau bănățeană. Nu suntem împotriva organizării în societăți a scriitorilor. Statul nostru plătește cu sume grase profesori universitari, care țin cursuri despre Eminescu, Creangă, Carageale, Sadoveanu, Arghezi, Bacovia. Oare e mai de preț ceea ce se spune despre un om mare decât ceea ce spune însuși omul mare? S'a gândit vreodată Statul să organizeze viața acestor neglijanți, dar indispensabili factori culturali, — viațe istovitoare în luptă internă și externă a scriitorilor? Nu premii, nici onoruri, ci o justă remunerație, după munca prestată, ar trebui să primească scriitorul. Să nu fie lăsat la discreția editorilor și a hazardului. Iar dacă Statul, prea încărcat cu atribuții, nu se poate ocupa de astfel de probleme, atunci scriitorii ei înșiși trebuie să lupte pentru a se organiza în acest sens. Ce s'a făcut până acum, îți aduce aminte de un loc de casă pe care s'au săpat câteva gropi, s'au pus câteva cărămizi și restul operii a fost lăsat pe seama ploilor, a vântului și a vremii. Ne-ar trebui un S. S. R. care să se ocupe serios cu aceste probleme, care să înglobeze după o triare obiectivă toți scriitorii acestei țări. Că o astfel de organizație ar avea nevoie de secțiuni pe provincii, eventual pe unități etnice, e ușor de înțeles. Aceasta ar avea însă totdeauna sensul de parte în întreg, niciodată nu ar putea reprezenta o mișcare cu tendințe de nejustificată autonomie.

PAVEL MICU

Pe marginea manifestărilor intelectuale și literare tot mai pronunțate ale tinerei generații ardeleni, d-l Constantin Noica, gânditor de elită, autor al unui număr de opere filosofice, mult apreciate, în hebdomadarul „Vremea” (An. X. Nr. 506), semnează un cald comentariu, din care extragem: Sunt câțiva ani de când revistele noastre cele mai bune, manifestările de cultură cele mai vii, luptele cele mai dârze sunt purtate, într-o foarte largă măsură, de un număr însemnat de tineri ardeleni. La început a fost o invazie de pronume frumoase — Octav, Laurențiu, August... — atât de frumoase încât te întrebai adesea dacă nu sunt pseudonime. Pe urmă, după ce ne-am obișnuit cu ele, totul ni se părea familiar, de parcă tineretul acesta ardelean n'ar fi fost de cât o altă față, mai luminoasă, pentru noi înșine. Despre contribuțiile tinerilor ardeleni la viața noastră culturală, precum și despre trăsăturile lor deosebitoare, s'au încercat prin reviste unele dări de seamă. Ne amintim despre una, veche de câțiva ani, a lui Octavian Neamțu — tânăr ardelean el însuși — apărută în revista „Azi”. Era una din primele dar și cele mai pătrunzătoare încercări de captare a fenomenului în chestiune. Iar acum de curând, d. D. Roșca ne dă, în cuprinsul

„Paginilor literare” dela Turda, câteva prețioase observații în legătură cu îndrumarea tineretului către metafizică. Câteodată avem simțământul că încă nu se poate întreprinde conturarea unei lumi atât de vii. De altfel nu e caracteristic, într’o asemenea privință, faptul că ei se simt atât de acasă printre tovarășii lor „regăjeni”? Căci ei scriu la acele excelente reviste ardelenesti, „Gând românesc”, „Pagini literare”, „Familia” (despre care parcă regretăm că are așa de mulți colaboratori din afară, precum și atâtea nume mai mult ori mai puțin ilustre); dar nici nu-i împiedică să coboare în Bucureștii noștri, spre a mai însufleți nițel oricare publicație pe unde neastâmpărul lor îi poartă. E ceva sănătos, e ceva odihnit în Ardealul acesta. Dacă sunt îngăduite caracterizări într’o materie cu desăvârșire gingașe, cum e geografia culturală, sau mai de grabă geografia spiritului de cultură, s’ar putea spune, atunc, că nu Muntenia, cu atât mai puțin Moldova comandă astăzi lumea și creația românească. Moldovenii, cari se puteau pe drept lăuda înainte de războiu, că au dat vieții publice românești exemplarele cele mai alese, par acum osteniți. Sfârșitul boerimii reprezintă, mai ales, sfârșitul unei lumi moldovene. Dispariția bunelor sau excesiv de bunelor purtări, înfrângerea oricărei forme de romantism, sporirea greutăților de traiu, iar odată cu acestea îndârjirea luptelor, ascuțirea inteligențelor, înrăirea noastră continuă (mai e posibilă azi simpla zeflemea, de vreme ce mânuim atât de bine ironia tăioasă?) întreg neastâmpărul vieții de azi, reprezintă, pentru spiritul moldovenesc, tot atâtea nemulțumiri sau tot atâtea obstacole. Moldoveanului de azi nu i-a rămas decât să fie „passeist”. Dar nu spiritul menteanului e cel care poate lua întâietatea. Suntem prea iuți la minte și, într’un anumit sens, prea curioși de toate spre a face isprăvile bune ce ni se cer. În general, ajungem mai repede la critică decât la creație; iar până la urmă ne complacem, mai pe toate planurile, în scepticism. O știm cu toții și o subliniem cu toții. De aceea apariția Ardeleanului este pentru noi o binefacere, când nu este un prilej de uricioasă nemulțumire. Un singur lucru s’ar cere ardeleanului, și atunci deceniul acesta românesc ar putea fi, prin învoiala tuturor, al său: să nu aibă mândrie. Omul politic ardelean a părut adesea prin ținută, prin stăruință în aceleași idei, poate și prin nițică înfumurare, că e prea sigur de sine. Dacă e să credem pe cei care-l cunosc, tineretul politic al Ardealului nu mai este. E mai activ, mai dramatic, mai disciplinat, dar nu mai mândru. Și în orice caz nu e de întâlnit mândrie la tineretul cărturar de acolo. Ardelenismul a încetat de a fi o problemă și nici vreun mod de luciditate nu mai este. E, acum un simplu mod de a fi. Tânărul cărturar ardelean este întâiul care a știut să uite, care a știut să se cufunde și boteze în noua rânduială românească. Nu știu dacă aduce alți autori: în orice caz nu aduce alte probleme. Iar ceea ce-l deosebește mai ales, dacă nu exclusiv, este sporul său de vitalitate. Acesta este modul său cel nou de a fi. Iar pentru faptul că, astăzi mai ales el este, ziua de mâine va purta pecetia sa...” Aprecierile aceste pline de elogii, dar juste, vin după

o activitate statornică și încordată de ani de zile a noului Ardeal cărturăresc. Ele vin dela un tânăr și foarte valoros gânditor al țării vechi, care n'a ezitat să semnalizeze fenomenul sincer și cu tot curajul. Trebuie să-i exprimăm toată recunoștința noastră. Aprecierile d-sale sporesc strădania tineretului cărturar ardelean.

Periodicele ardelene, în abundența lor eflorescență de vreun cvincveniu încoace, au scos la iveală un prozator nou, care s'a impus atenției publice tot mai cu insistență. E tânărul și valorosul nostru colaborator dela Sibiu, Ionel Neamtzu. Apărând la început în călcâiul unor schițe scurte, dar inteligent construite, Ionel Neamtzu a evoluat pe nesimțite către proza de proporții. Intre timp întâiele încercări epice și le-a adunat într'un volum, sub titlul „Oameni“, tipărit la Sibiu, în Colecția Grupării Literare „Thesis“, în cadrele căreia activa. Critica literară atentă și serioasă i-a comentat acest volum cu simpatie, descifrând din paginile lui ființa unui talent epic promițător. Măsura acestui tânăr, dar talentat prozator însă, apărea mai ales în fragmentele de roman, între care unele au putut fi descoperite și în filele revistei noastre. Acum aceste fragmente au fost întrunite într'un volum sub titlul „Pentru o femeie“, roman, lansat într'o elegantă execuție tehnică, în editura „Ramuri“ dela Craiova, „Colecția Scriitorilor Olteni“. Talentul epic incontestabil al lui Ionel Neamtzu poate fi urmărit și verificat în acest roman, cu toate calitățile ce i-au fost dăruite de către destin și cultură: un suflu de cuprinzătoare umanitate, interesante și inedite-perspective ale unor frânturi de viață, inteligent deschise, stăpânirea unei ample narațiuni, ca și încluirea părților într'un întreg unitar, cu iluzia de artă a frământărilor cotidiene. Tânărul romancier vine dintr'un domeniu puțin exploatat al vieții urbane ardelene, așa cum se prezintă aceasta în atingere cu societatea românească din restul țării, lăsându-ne să bănuim o fremătătoare clasă intelectuală românească în formație, în mijlocul al lor altor două burghezii, săsească și unguerească, cu vechi tradiții culturale și cu tot atât de vechi condiții materiale de traiu și manifestare. Apropierea de viziunea și arta lui Duiliu Zamfirescu e un merit al acestui prozator. Ionel Neamtzu e înzestrat și cult. Să-și continue cu încredere explorările și notațiile în fecunde construcții literare, pe care noi i le prevedem mereu mai desăvârșite...

TEODOR MURĂȘANU